

Jiho česká univerzita v českých Budjovicích

Teologická fakulta

Katedra psychologie

Bakalářská práce

ROZVOD A JEHO DOPAD NA DĚTI

Vedoucí práce: PhDr. Ing. Marie Lhotová, Ph.D.

Autor práce: Helena Záleská

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Ročník: 3. ročník

2013

Prohlá-uji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlá-uji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky kolektivu a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum 8. 4. 2013

Podpis studenta

Ráda bych touto cestou podkovala vedoucí bakalářské práce PhDr. Ing. Marii Lhotové, Ph.D. za cenné rady, připomínky a ochotné vedení práce.

Dále bych chtěla podkovat všem respondenty, kteří mi obtovali svůj čas a byli ochotni se podílit o svoje zkušenosti a názory.

OBSAH

ÚVOD.....	5
1. TEORETICKÁ ÁST.....	7
1.1 Manželství, rodina, rozvod.....	7
1.1.1 Manželství.....	7
1.1.2 Rodina.....	7
1.1.3 Rozvod.....	8
1.2 Reakce dítěte na rozvod.....	14
1.2.1 Reakce dítěte - nejdříve.....	16
1.2.2 Reakce dítěte o emoce.....	20
1.2.3 Reakce dítěte - chování.....	22
1.2.4 Důvody pro které tyto reakce u dítěte objevují:.....	28
1.2.5 Krátkodobé reakce.....	28
1.2.6 Dlouhodobé reakce.....	36
1.2.7 Reakce dítěte podle pohlaví.....	38
1.2.8 Reakce dítěte jedináček versus sourozenců.....	39
2. PRAKTICKÁ ÁST.....	41
2.1. Vyprávění.....	41
2.1.1 Lucie.....	41
2.1.2 Jiří.....	43
2.1.3 Radka.....	45
2.1.4 Erik.....	48
2.1.5 Helena.....	50
2.2 Analýza.....	54
ZÁVĚR.....	58
SEZNAM LITERATURY.....	60
SEZNAM PÍŤOH.....	63
PÍŤOHY.....	64

ÚVOD

V dnešní době není rozvod nic neobvyklého. Po zhlédnutí ve veřejně dostupných informacích, které nabízí český statistický úřad, se dozvíme, že v průměru více než polovina manželství se rozvede. Vzhledem k tomu, jak vysoké číslo to je, může rozvod na první pohled vypadat jako jednoduchý a rychlý způsob ukončení svazku manželského. V některých případech to tak skutečně je. V případě, že rozváděcí se manželé mají děti, představuje rozvod daleko komplikovanější proces. Dost často se totiž z důvodu složitosti rozvodového období na důstojnosti zapomíná a také nevědomě rodiče na děti neberou ohledy.

V mé práci se zaměřuji především na děti, které si rozvod svých rodičů nepřejí, nebo tuto situaci vůbec nemohou ovlivnit, a kterým nepřísluší mnoho dobrého. Jak dítě vnímá rozvodovou situaci a jak na ni zareaguje, záleží ale i na jiných faktorech, jako je jeho věk, pohlaví, obranné mechanismy a další.

Jako studentka sociální práce jsem při mém studiu přišla s tématem rozvod nejednou do styku. A to na vyučování, i na praxích. V mém okolí je také velká spousta lidí, kteří mají s rozvodem co dočinění. A při přemýšlení na toto téma jsem si kladla otázku, jak se asi cítí ty děti při rozvodu rodičů? Co se v nich odehrává za pocity? Proto jsem si téma vybrala, abych do této problematiky více pronikla. Nelze sice předložit zaručené rady, co a jak dělat, aby se rozvod obešel bez negativních následků na děti. Jde ale vyvarovat se určitých a závažných chyb.

Cílem mé práce tedy je shrnout, co má na dítě, prožívající rozvod svých rodičů, největší negativní vliv do budoucna, jak reaguje na rozvod rodičů a trápení s ním spojené a pro to takto reaguje. A to za pomoci odborné literatury, internetu a také informací, které mi poskytly mnou oslovené osoby. K tématu se mi také vyjádřili dva odborníci, které jsem oslovila prostřednictvím e-mailu. Jejich názory přikládám v příloze.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Část teoretická je dále rozdělena na dva díly. V prvním vysvětluji pojmy jako manželství, rodina, rozvod, se kterými pracuji v celé práci, dále uvádím druhy rozvodů, největší vlivy na rozvod a to, jak nejlépe o rozvodu mluvit s dětmi. V části druhé se věnuji samotným reakcím dětí na rozvod. Tyto pak dále je třeba dále rozvíjet na podrobnější. A to na jednotlivé reakce, na reakce jako emoce a reakce jako chování, na krátkodobé a dlouhodobé. Zaměřím se zejména nad rozdílem reakcí podle

pohlaví a podle toho, zda dítě je jedináček nebo má sourozence. Je potřeba také uvést důvody, proč se tyto reakce u dětí objevují.

Na teoretickou část navazuje část praktická, která je také dělena na dvě části. V první části předkládám vyprávění. Poskytli mi ho tedy i respondenti, kteří rozvod rodičů zaznamenali a jeden respondent, jehož rodiče se nerozvedli, ale on je přesvědčen, že by potenciální rozvod byl lepší řešení rodinné situace, nežli v manželství setrávat. S pomocí mnou zvolených záhytných bodů, které jsem jim nastínila, vyprávěli své zkušenosti a názory. V druhé části se zabývám analýzou těchto vyprávění. Posuzuji, co mají respondenti společného, v čem se shodují a v čem se naopak liší. Dále je třeba srovnávat názory respondentů, kteří rozvod zaznamenali, s názory respondentů, který ho nikdy nezaznamenali.

1. TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Manželství, rodina, rozvod

1.1.2 Manželství

*Špatně známá instituce manželství je v první řadě smluvním vztahem, v něm muž a žena zavazují jeden druhému k celoživotnímu partnerství. [1] V manželském vztahu spolu muž a žena sdílejí život tím nejhlušším možným způsobem. Sami sebe vidí jako jeden tým, a ne jako dva jednotlivce, kteří jen náhodou stojí velice blízko sebe.*¹

1.1.3 Rodina

Špatně známá rodina je charakterizována z hlediska psychologie jako špatně známá skupina spojená manželským nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí.² Můžeme ji nazvat ochranné společenství, chránící před vnějším nebezpečím. Vznikla již na počátku lidských dějin a slouží jako nástroj k předání základních duchovních a materiálních hodnot. Toto společenství můžeme formulovat jako společný prostor a spolupostupování radostných i neradostných událostí.³

Rodina je naše prvotní a základní zkušenost od narození až do smrti, protože právě uskutečnění vztahu navzájem a to úspěšných i neúspěšných přispívá k našemu osobnostnímu růstu.⁴

Špatně známá rodina je tímto postradatelnou institucí i pro dospělého člověka. Mít stálého partnera a mít děti jsou první hodnoty lidského života. O něm dospělý člověk opírá pocit vlastní hodnoty, pocit smysluplnosti své existence, na nich závisí jeho psychická pohoda a zdraví. Děti i partner dospělému zrcadlí jeho chování. Umocňuje mu vidět se realisticky.

¹ Chapman, G. *Ženy i období manželství*. P. el. Braňová Radka. Praha: Návrat domů, 2007. ISBN 978-80-7255-161-3, s. 10

² Třeba Helová I. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-3181-0, s. 11

³ Srov. Pöthe P. *Dítě v ohrožení*. 2., rozšířené vydání. Praha: G plus G, 1999. ISBN 80-86103-21-8, s. 25

⁴ Srov. Schmidová, K. *Rozvody, rozchody rodičů a dětí*. In *Rodiče, děti a jejich problémy*. Sborník studií. Praha: Sdružení linka bezpečí, 2011. ISBN 978-80-904920-1-1, s. 37

*Dospělý se svými dětmi znovu prožívá vlastní dětství a má se vyhnout chybám, které na něm spáchali jeho rodiče.*⁵

Rodina se stále proměňuje, ale její klíčovou rolí stále přetrvává ochrana a výchova dětí. Fungující rodina má základní význam pro psychický a tělesný vývoj dítěte. Po dlouhodobém zkoumání dětí, které vyrostly bez rodičovské lásky, se zjistilo, že tyto děti trpí i astmi oproti těm, které jim zafilily, duševními poruchami a to depresivními a úzkostnými poruchami nebo závislostmi na návykových látkách.⁶

Dítě na cestě do dospělosti má šanci potkat spoustu ohrožení. Jedním z těchto nejvýznamnějších je strach z rozpadu rodinných vztahů, vznikající nejčastěji následkem rozvodu rodičů.⁷

1.1.3.1 Základní funkce rodiny:

1. Biologicko-reprodukční – Rodiče mají poslání plodit děti.
2. Ekonomicko-zabezpečovací – Rodina by se měla do takové míry, která je pro ni možná, starat, aby děti byli ekonomicky zabezpečeni.
3. Emocionální – Rodiče by měli své děti zahrnovat láskou, kterou děti vnímají i jako jistotu. Sdílet s nimi pocity, pomáhat mu tyto pocity vyjádřit, mluvit o nich, dávat je najevo atd.
4. Socializační výchovná – vychovat děti tak, aby si v prostředí, ve kterém se pohybují, byly jisté. Aby byly připravené na fungování.⁸

1.1.4 Rozvod

Historické prameny dokazují, že rozvody probíhaly již ve starověku a dříve. Poměrně neomezená svoboda k rozvodu trvala v západní společnosti do období nástupu křesťanství, které ji značně ovlivnilo. Římskokatolická církev považovala, respektive považuje manželství za svátost doživotně zavazující a nezrušitelnou. Známé proklamované tvrzení šco B h spojil, a slov k nerozlu ujeo, š dokud nás smrt nerozd lío atp.⁹

Všichni rozvedení rodiče chtějí mít –astné manželství a mnozí se jen neochotně vzdávají naději, že rozpad svazku není trvalý. Přesto široké rozpětí problémů, jež se tím

⁵ Matoušek O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Druhé, rozšířené a přepracované vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. ISBN 80-85850-24-9, s. 9

⁶ Srov. Pöthe P. *Dítě v ohrožení*, s. 25

⁷ Srov. Tamtéž, s. 30

⁸ Srov. Třáhelová I. *Dítě a rozvod rodičů*, s. 12

⁹ Schmidová, K. *Rozvody, rozchody rodičů a dětí*, s. 38

nevyhnutelná výnoř v dšledku rozchodu ō v etn nedostatku peněz a zátře hlavní odpovřdnosti za výchovu a blahoř dštř-, sedm z deseti rozvodů iniciujř fleny.ō¹⁰

Průmřrná dšlka trvřnř manřelství není ani deset let a nesezdaně přřry jsou spolu jeřt kratřř dobu. Z toho plyne, ře existuje spousta dštř-, které prořřvřřjř rozchod rodiř .¹¹

Rozpad rodiny a rozvod manřelství patřř mezi nejobtřřřnř jřř období, nejen pro hlavní zřř astnř nř, kterřmi jsou manřelě a jejich dštř-, ale mnohdy i pro celou řřřř rodinu. Dotřřkř se řroveň prřvnř, sociřlnř, etickř, emořnř, ale hlavnř psychologickř. V nařř zemi není rozvod ni řřm vzřcnřm, dokonce je po et rozvřdř jřřcřch se rodin velmi vysokř. Doba kolem rozvodu je plnř stresu a frustraci co se třře vřznamnřch lidskřch potřeb. Tudřř se jednř o období, kterř m ře mřř svřmi dšledky vliv na vřchny jeho řř astnřky po dobu celřho jejich dalřřho řřivota.¹²

O rozvodu b řem manřelství p řemřřř ob řas kařdř. Ale p řř rozvodu manřel řdštřmi jsou řřkody velké a třřkajř se vřřch. Proto ře rozchod manřel řodiř je nep řknř zkuřenost, vřznamnř zasahujřř do řřivota celř rodiny. Dnes je řřm dřřl vřře lidř, kte řř nevstupujř do manřelství, a celkem řasto se střřvř, ře dštř- nebo i dosp řlř patřř hned do n kolika rodin najednou. Paralelnř existuje spousta řřřnřch forem rodinnřho souřřitř, pod kterřmi se skrřvřřjř kombinace legalizovanřch i nelegalizovanřch a biologickřch i nebiologickřch pom řř. A prřř z toho dšvodu je relevantnř klřřst rozchody rodiř z hlediska dopad řř na řroveň rozvod ř. A pokud rozvod probřřhř tak, ře manřelě odd řlř svř partnerství, ale zachovajř si rodiř ovřstvř, m řeme řřci, ře tento rozvod probřřhř bezpe řn ř. Jen ře tento stav je řasto pouze ideřlnř. Rodi ře ve vřřtřřn řř řpad řř dřř, ře by dřř m řř drřřet stranou od hřřdek a konflikt a svř emoce p řed dštřmi drřřet na uzd ř, ale i p řesto je spousta t řch, kte řř dřř do svřch ne řestnřch jednřnřř a spor řř zatahujř. N kdř se i střřvř, ře dštř- e řř spory spolu s rodi ři. To je pro řř velmi stresujřř, stejn ř jako slyřřet hřřdky svřch rodi ř .¹³

1.1.4.1 Druhy rozvod ř :

Jestli ře se manřelě cht řř rozvřřt, majř mořřnost volby, jak celř rozvod bude probřřhat. Zřřle řř to hlavnř na mřře pořřkozenř vztahu mezi nimi.

¹⁰ Smith H. *Dštřř a rozvod*. P řel. Hana Loupovř. Praha: Portřřl, 2004. ISBN 80-7178-906-2, s. 15

¹¹ Srov. Mat ř ek Z., Dytrych Z. *Křřizovř situace v rodin ř o řma dřř te*. Praha: Grada Publishing, 2002. ISBN 80-247-0332-7, s. 39

¹² Srov. Mat ř ek Z., Dytrych Z. *Křřizovř situace v rodin ř o řma dřř te*, s. 39

¹³ Srov. Schmidovř, K. *Rozvody, rozchody rodi ř a dštř-*, s. 48

1. Nesporný

Tzv. nesporného rozvodu podle § 24 zákona o rodině je možné dosáhnout tehdy, když mezi manželi sice vzájemné citové vazby již opadly, ale dokážou se tolerovat jako partneři.

V případě tohoto druhu rozvodu soud nezkontroluje důvody rozvodu a manželství rozvede.

Manželé ale musí splňovat tyto podmínky:

1. manželství trvalo minimálně jeden rok, a manželé spolu již minimálně šest měsíců nebyli.
2. druhý manžel s rozvodem souhlasí
3. předložením vypracování majetkových vztahů, úpravu společného bydlení a úpravu vyživovací povinnosti, v písemné smlouvě s úředními podpisy.

2. Sporný

Tzv. sporný rozvod (možno nazvat smluvený nebo rozvod dohodou) podle § 24 zákona o rodině nastává, když se manželé spolu nedohodnou, nebo jeden z manželů s rozvodem nesouhlasí. Tento typ rozvodu je samozřejmě poměrně náročný a časově, finančně i psychicky náročný. Manželé musí dokázat, že jejich manželství je šluboce a trvale rozvráceno a není možné obnovení manželského soužití. Tyto důkazy se pak v průběhu celého procesu prozkoumávají. Tento typ rozvodu se mnohdy dá označit jako šprání –pinavého prádla před soudem, protože manželé mezi sebou vedou nemilosrdný boj, z jejich strany je to často tvrzení proti tvrzení a velmi intriky. Někdy jsou toho bohužel svědky i ostatní členové rodiny nebo přátelé.¹⁴

3. Tzv. ztížený

Jestliže jeden z manželů s rozvodem nesouhlasí, ale přesto je možnost, že soud manželství nerozvede, ale naviguje manžele k tomu, aby své manželství zkusili obnovit, mluvíme o tzv. rozvodu ztíženém.¹⁵ *„Je tomu tak v případě, kdy by tomu z manželů, který s rozvodem nesouhlasí (a který rozvrat manželství převážně nezavinil), byla rozvodem způsobena zvláště závažná újma a současně jsou zde takové mimořádné okolnosti, které svádí ve prospěch zachování manželství (např. manželé se starají o postižené dítě, které potřebuje jejich péči apod.)“*

¹⁴ Schmidová, K. Rozvody, rozchody rodin a děti, s. 42

¹⁵ Srov. Fiváková, P. *Rozvod on-line* [online]. 2011[cit. 2013-03-21]. Dostupné na WWW:

<<http://rozvodonline.webnode.cz/jak-na-rozvod-/druhy-rozvodu/>>.

Soud však manželství rozvede i přes existenci těchto mimo úrodných okolností, pokud spolu manželé nejlí déle než 3 roky.

Také v tomto případě je nutné prokazovat příčiny rozvratu manželství.¹⁶

1.1.4.2 Co má na rozvod vliv?

Uvádím tři nejčastější body, které velmi ovlivní rozhodnutí se rozvést:

1. Společnost

Obraz rodiny se obměňuje tak rychle, že ani nezvládneme na tyto změny přiměřeně reagovat. Za poslední dvě generace se život rodiny hodně změnil. Hlavně za to asi můžeme v tiché poetizaci zaměstnaných žen. Ženy již nejsou tak ekonomicky závislé na mužích, tudíž ani na manželství. Dříve byl muž také jediným nositelem informací z vnějšího světa a také nositelem obecného napětí a rozladění ze zaměstnání do rodiny. Ale nyní již není muž ten jediný, kdo ekonomicky zajišťuje rodinu, kdo rodinu spojuje s okolím, a kdo si nosí ze zaměstnání domů nějaké starosti. Tyto změny postavení ženy v rodině se projektují do vztahu v rámci členů rodiny a manželství jako takového, ale také do stupně jejich psychické zátěže.¹⁷

Lidé dnes již požívají s tím, že v cí nebudou mít dlouhého trvání o a to jak práce, majetek nebo bohužel ke smělé přítomných dětí i manželství.

Do manželství a vztahů v dnešní době je vstupováno s pesimismem, že je lze lehce ukončit. Rozvod již dnes není nic nepřijatelného a vztah dvou lidí bez sítu je společensky tolerovaný, dokonce v dnešní době i módní.¹⁸

Mezi hlavní důvody rozvodu patří:

- Odlišné názory na otázku trávení volného času
- Velmi malý výčet společných zájmů
- Rozdílné názory na rozvrhnutí práv a povinností v domácnosti
- Mimomanželský vztah
- Konflikty v oblasti finančního hospodaření
- Výhrady k intimnímu soužití
- Rozdílné mínění o výchově dětí

¹⁶ Srov. Fiváková, P. *Rozvod on-line* [online]. 2011[cit. 2013-03-21]. Dostupné na WWW:

<<http://rozvodonline.webnode.cz/jak-na-rozvod/-druhy-rozvodu/>>

¹⁷ Srov. Marhounová J. *Od osamění k nové rodině*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. s. 26

¹⁸ Srov. Smith H. *Děti a rozvod*, s. 16

- Neschopnost mít děti
- Nedostatek tolerance
- Hrubé jednání
- fiárlivost
- Závislost na alkoholu
- Charakterové vady ¹⁹

2. Komunikace

Dalším z faktorů rozpadu vztahu je nefunkční komunikace, kvůli ní se vytvoří citová propast mezi partnery. V tání je to ale spojeno se s jinými problémy. Jestliže manžel jí nemiluje svou ženu, v tání je pro něj typické pohlížení, odtažené chování a neposlouchání, pokud s ním chce žena mluvit. Manželiny pocity jsou podobné, jen je dá najevo otrávením, výtkami a kritikou.

Pocit zranění a vzteku za nás propast mezi nimi tak vzniká, ať už není možné jí překonat.²⁰ *Manželé se k sobě stanou chovat vlídně, brát na sebe ohledy a vážit si jeden druhého. Manželství ztratí v elost, blízkost a vzájemné sdílení. Zanedlouho jí není nad je na zlepšení a je na ně hledat pomoc o nebo se rozejít.*²¹

3. Vlastní dětství

Jestliže chceme rozumět děvodám, které vedou k rozpadu manželství, musíme mít povědomí o emocionálních problémech pokračujících z dětství, protože tyto problémy velmi ovlivňují reciproční chování lidí, a to hlavně v blízkém vztahu. Vichni lidé si do vztahu s druhým pohlavím přináší nějaké zkušenosti z vlastního dětství. Bu to se snaží naplnit potřeby, které v dětství naplněny nebyly, mohou opakovat zafixované vzory nebo se je naopak snažit neopakovat.

Stále narůstá počet nezletilých maminek a nezralých manželství. I přes obecné představy nemusí končit vždy tragédií. Tato manželství jsou pravděpodobně pokusem vyřešit problémy vznikající v dětství. Časté jsou případy, kdy jeden z páru pociťuje silnou touhu po láskyplném vztahu a tak vidí partnera takového, jakého ho chce mít, a ne takového, jaký

¹⁹ Novák T. *Rodičovské judo: dítě během rozvodového řízení*. Praha: Grada Publishing, 2000. ISBN 80-247-000-2-6, s. 10-11

²⁰ Srov. Smith H. *Děti a rozvod*, s. 20

²¹ Tamtéž

doopravdy je. Takovíto lidé vstupují do manželství a zakládají rodiny, aniž by se navzájem doopravdy znali, a vkládají do vztahu nerealistická očekávání.

Šťastná vychovávaná ve strachu z otce může reagovat s pohnutými obavami, pokud partner zakřiví. Muž, jehož v dětství zavrhl matka, bude výjimečně citlivý na každou poznámku, která bude podryvat jeho křehkou sebevědomost v něm. Zásadní otázka pro oba partnery tedy zní: Jaké nevyřešené problémy z dětství ovlivní váš postoj k partnerovi nebo vaši reakci na to, co se děje a co se říká? Není to jednoduchá záležitost a patří k ní i bolestné otázky. Některé lidé budou pro jejich neřešené potřeby potřebovat pomoc poradce, ale kdo jim porozumí, může o očekávat změny ve vztazích. Jejich součástí může být i poznání, že na potířích se podílejí oba partneři, i když jeden z údkakdy stejným dílem.²²

1.1.4.3 Sdělení dítěti, že se rodiče rozcházejí

Pro rodiče je jednou z nejtěžších věcí sdělit dítěti fakt, že se rozhodli rozvést. Je ale velmi důležité, jak, co a kdy mu řeknou, protože pro dítě to bude mít do budoucna vážné důsledky. Jestliže mu rodiče předem sdělí, co se bude dít a co může očekávat, lépe se s rozvodovým procesem vyrovná a dříve s touto skutečností smíří. Pokud ale dítě nebude na rozchod svých rodičů vůbec připraveno, je u něj mnohem vyšší pravděpodobnost rozvinutí strachu z odloučení. Jestliže jeden z rodičů odejde náhle a bez předchozího varování, prožívá dítě šok a úzkost, nechápe, proč odešel. Neví, jestli ho ještě někdy uvidí a zda neodejde ještě někdo další. Také v případě, kdy má dítě málo informací o této skutečnosti, bude si objasnění hledat samo. Velmi často se tak stane, že dítě přijde v omylu. Asi nejčastěji chybným vysvětlením dítěte je sebeobviňování, kdy dítě hledá příčinu rozvodu v sobě. Proto je velmi důležité o tom s dítětem promluvit. Pokud se tak stane, lépe se do budoucna adaptují.²³

Nejvhodnější je s dítětem o rozvodu mluvit až v okamžiku, kdy je rozhodnutí rodičů definitivní. Při sdělení dané skutečnosti by měli být oba rodiče. Mělo by to být ve chvíli klidu, kdy rodina nemá nic v plánu. Tak totiž rodiče poskytnou dítěti čas a prostor na to, aby se s tím srovnalo, případně se rodič zeptalo, kdyfi ho ohledně této skutečnosti bude něco zajímat nebo trápit.²⁴ Je vhodné sdělit dítěti takovouto událost na neutrální půdě, protože potom může mít místo sdělení faktu spojeno s nepříjemnými pocity a bolestnými chvílemi.

²² Smith H. *Dítě a rozvod*, s. 17

²³ Srov. Teyber E. *Dítě a rozvod*, s. 39-43

²⁴ Srov. Třebašková I. *Dítě a rozvod rodičů*, s. 75

Dleflitě také je, co dít ti rodi e eknou. Je t eba mu vysv tlit, co se bude dít a pro jeden z rodi odchází. Dále by mu m li vysv tlit rozvod takovým zp sobem, kterému dít porozumí a v neposlední ad ho ujistit o stále trvajícím a nikdy nekon ícím vztahu k n mu ze strany obou rodi .

Samoz ejm ne vfdy jsou rodi e schopni b hem rozvodové krize jednat s dít tem s takovouto ohledupností. Rodi e by se ale m li um t v této situaci maximáln ovládnout.²⁵š V t-ina d tí si je-t adu let pamatuje, kdy a jak se tuto zprávu dozv d ly, protofle pro mnohé z nich je to nejv t-í trauma, jaké utrp ly.õ²⁶

1.2 Reakce d tí na rozvod

š P edstava, fle d tí nevnímají atmosféru nezvládnuté a hluboké krize sm ující k rozpadu manfelství, je velmi mylná.õ²⁷š Sv t dít te se po rozvodu rodi v t-inou rozpadne na dva vzájemn se jen okraji dotýkající sv ty. Z bývalého mu nezbuje nic ó zmizí stabilita, domácí jistota ó a z stává samotná maminka a v t-inou odcházející tatínek. V-e, co od nyn j-ka proflijí s tím druhým, podléhá kritice toho prvního a naopak.õ²⁸

D tí si rozvod svých rodi nep ejí, nerozhodují o n m a ufl v bec nemají kontrolu nad tím, co se s nimi b hem n j d je. Jejich ur itá stabilita, na kterou si zvykly, je najednou naru-ena, a to kup íkladu st hováním, vým nou zam stnání jejich rodi nebo mofnými finan ními problémy. Tyto ztráty znamenají pro dít velmi d leflitě okamfliky.²⁹

Rodina má veliký potenciál k uspokojování citových pot eb jejich len . Pokud se rodina rozpadá, tento potenciál se m fle obrátit proti ní. Zasáhne to v-echny leny, ale nejvíce pochopiteln d tí. Tito malí nevinní sv dkové nemohou do pr b hu událostí v bec mluvit.³⁰

O tro-ku lépe nefl d tí svobodných matek jsou na tom d tí pocházející z rozvedené rodiny, pokud profily alespo pár let rodinného klidu. D tí z rozvedených rodin si spolu

²⁵ Srov. Teyber E. *D tí a rozvod* s. 40-41

²⁶ Smith H. *D tí a rozvod*, s. 29

²⁷ Schmidová, K. *Rozvody, rozchody rodi a d tí*, s. 46

²⁸ eská pr myslová zdravotní poji-ovna, *Dít a rozvod* [online]. 2009 [cit. 2013-02-26]. Dostupné na WWW: <<http://www.cpzp.cz/clanek/1198-0-Dite-a-rozvod.html>>.

²⁹ Srov. Colorosová B. *Krizové situace v rodin : Jak pomoci d tem p ekonat smrt blízkého lov ka, nemoc, rozvod a traumata adopce*. P el. Hana Mayerová. Praha: Ikar, 2008. ISBN 978-80-249-1027-7, s.95

³⁰ Srov. Pöthe P. *Dít v ohrofení*, s. 33

s rodi i pro-ly trápením okolo rozvodu, obdobím nejistoty a úzkostí. V závislosti na tom mají děti zkruslenou představu o jednom z rodi i, což jim komplikuje další vztahy. Tito lidé mají spoustu výhrad k osobnosti svých rodi i, a to i po n kolika letech. Ob as lze u nich pozorovat i neschopnost vytvo it si silné citové pouto.³¹

*šfiádné dva rozvody nejsou stejné. Jaký dopad bude rozvod na d ti mít, velmi závisí na vosp losti, zdravém rozumu a dobré v li rodi i, stejn jako na v ku, emocionální a psychické vosp losti a pohlaví d tí.*³² Stejn tak se musí brát v úvahu jejich různé vlastnosti, temperament, charakter, v neposlední ad také to, jak bylo dít v minulosti zvyklé poprat se s r znými pekáfkami, které ho potkaly a jak jim dovedlo s pomocí dosp lého elit.³³

Stává se, že více než samotným rozvodem mohou děti trp t adou nekone ných hádek, vzájemným napadáním a pouffíváním fyzického násilí mezi rodi i, které n kdy rozvodu p edcházejí. Tyto události se mohou podepsat na psychickém zdraví dít te.³⁴

Od sedmdesátých let dvacátého století se rozvodem zabývá spousta v dc . Mimo jiné zjistili, že je třeba d lat rozdíly mezi prvotními aneb krátkodobými reakcemi dít te na rozvod a dlouhodobou adaptací (více než dva roky). V p ípad dlouhodobých reakcí hraje klí ovou roli to, jakým zp sobem rodi e b hem rozvodové situace reagují na chování svého dít te. Díky tomu se pak také každé dít chová jinak.³⁵

Nejb fn j-í otázky, které si děti p i rozvodu kladou, jsou následující:

- Kde budu bydlet já a kde máma a táta?
- Kdy tátu/mámu uvidím? Budu se je-t vídat s babi kou a d dou?
- U koho te budu v bezpečí a kdo se o m bude starat, kdyfl budu nemocná?
- Kdo m bude vozit na hodiny klavíru a podepisovat mi omluvenky?
- Budu chodit po ád do stejné -koly?
- Kdo si nechá psa?
- Budeme chudí?³⁶

³¹ Srov. Marhounová J. *Od osam ní k nové rodin* , s. 25

³² Colorosová B. *Krizové situace v rodin* , s. 95

³³ Srov. Třebašková I. *Dít a rozvod rodi i* , s. 46

³⁴ Srov. Tamtéfl, str. 32

³⁵ Srov. Teyber E. *D tí a rozvod: Jak pomoci d tem vyrovnat se s rozvodem rodi i* . P el. Luká-Chaloupka, Dagmar Břejlová. Praha: Návrat dom , 2007. ISBN 978-80-7255-163-7, str.12

³⁶Srov. Colorosová B. *Krizové situace v rodin* , s. 98

1.2.1 Reakce dětí - nejdlejší

Rozvod pro ně znamená změny, se kterými se děti musí vyrovnat. Jejich reakce mohou být, jak jsem již psala, různé. Do těchto nejdlejších můžeme zahrnout tyto tři:

- Strach z odloučení
- Snaha sblížit rozcházející se rodiče
- Prožívání odpovědnosti a viny za rozvod rodičů

1.2.1.1 Strach z odloučení

Šťastná, která odborníci tvrdí, že strach z odloučení je nejbolestivější pocit, jaký je možné zažít. Ve fázi rozpadající se rodiny je u dětí tento strach z odloučení a ztráty zcela přirozený, ale rodiči mu nemají být zcela podceňováni. Děti si v době rozvodu nemají za úkol uvědomovat, že nejdlejší lidé v jejich životě by mohli najednou opustit jejich svět.³⁷ Mladší se strachuje toho, že ho rodiče opustí fyzicky, zatímco starší děti se bojí, že ať bude jednou od rodičů potřebovat jejich rodičovskou lásku, nebude jim k dispozici.³⁸ Šťastná odráží i pohádky. Jeník a Mařenka byli zanecháni v lese. Rodiče Popelky a Sněhurky zemřeli. Červená Karkulka byla sama poslána do lesa. Wendy se pokoušela postarat o Petra Pana a ztraceného chlapce. Smrt rodičů je velké téma i v novodobých animovaných pohádkách Walta Disneyho, například Bambi a Lví král. Pro děti je strach z odloučení od rodičů a ztráta těch, kteří se o ně starají, nejhrůznější představa a obava.³⁹

Trochu se jejich pocity dají přirovnat k pocitům dospívajícího, kterého někdy v životě opustil partner. Tento pocit prázdnoty a bezradnosti je jistě v dětství z dospělých již nikdy zažít. Je to období těžkého strachu z odloučení od rodičů. U dětí tento strach pramení ze dvou důvodů. Jednak je to jejich omezené vnímání času, kdy děti například neví, co znamená vstať a uvidíme se za pár dní. Nemají jistotu, že jejich vztah bude stále pokračovat, že tímto nekončí a mohou se u nich objevovat bouřlivé reakce nebo pláč. Za druhé je to jejich úzká vazba na rodiče, kterou právě rozvod ohrožuje.⁴⁰

Šťastná dospělí k závěru, že kojenec pevně zakotvený ve vztahu je později jako batole schopnější řešit problémy. Jako předkolák projevuje více nadšení a je zvědavější. Ve školním věku má větší sebejistotu a je samostatnější. Nejsou-li rodiče dítěti

³⁷ Schmidová, K. Rozvody, rozchody rodičů a dětí, s. 50

³⁸ Srov. Teyber E. *Dítě a rozvod*, s. 30

³⁹ Teyber E. *Dítě a rozvod*, s. 30

⁴⁰ Srov. Teyber E. *Dítě a rozvod*, s. 31

*trvale k dispozici nebo nereagují-li na jeho problémy a snahu získat pozornost, prožívá ve vztahu nejistotu.*⁴¹

Strach z odloučení od rodičů se může u dětí projevit mimo jiné tím, že za nů má problémy při ukládání ke spánku, nebo s každodenním ranním loučením, které předtím neměl. Před usínáním řádí o jednu pohádku, snaží se rodiče udržet u sebe do poslední chvíle s tím, že pokud odejdou, přijdou strašidla apod.⁴²

1.2.1.2 Snaha sblížit rozcházející se rodiče

Jeden ze způsobů, který děti používají, aby se vyrovnaly s rozchodem rodičů, je odmítnutí reality a snaha zabránit rozvodu. Stává se, že i když je po rozvodu rodičů doma méně napětí a členové rodiny se těví lépe, děti se přesto stále snaží obnovit svou původní úplnou rodinu, a to někdy i celé roky. Pokud je to ale takto, jistě to není jen nevinné dětské přání, nýbrž to často může znamenat vážné problémy. Brání to dítěti v pochopení reality rodinné situace a úspěšném pokračování dál ve vývoji. Jestliže se rodiče skutečně rozhodnou pro rozvod, měli by dítěti vysvětlit, že je to jejich konečné rozhodnutí, a ukončit tím dítěti představu o jejich usmíření. V opačném případě se jeho fantazie přesunou do podvědomí a mohou mu tím způsobit potíže na úroveň následujících let. Dítě nebude schopné přizpůsobit se novým životním situacím, dokud se s faktem, že se k sobě rodiče nevrátí, nesmíří.

Snahy o usmíření rodičů mohou u dětí pramenit ze dvou zdrojů:

1. Chtějí se vyvarovat pocitu bolesti z rozvodu rodičů

Tento pocit je u dětí, kterým se rozvádějí rodiče, běžný a v této době neprobíhá o problémy, zejména pokud jim rodiče rozvod vysvětlí jako definitivní záležitost. Může pramenit z toho, že rodiče dítěte se již někdy pohádali a pak znovu usmířili, a dítě bylo u toho. Někdy je zase dítě svědkem toho, že rodiče rozvodem vyhrožují a nakonec ho neuskuteční, nebo toho, že rodiče si dali prozatímní manželské odloučení. Na základě toho pak přirozeně dítě po itá s tím, že i toho jsou asné odloučení přejde vrátit zpět.

Dalším důvodem může být strach dětí, že přijdou o svou úplnou rodinu a o jistotu jim známého prostředí. Děti si přejí, aby jejich rodiče byli spolu – a to i proto, že tento fakt znamená úplnou rodinu. Úplná rodina pak dítěti poskytuje uklidňující pocit, že není kam patřit, jistotu známého a pocit bezpečí. Až se manželé rozvedou, nové rodinné prostředí a jeho

⁴¹ Teyber E. *Děti a rozvod*, s. 33

⁴² Srov. Teyber E. *Děti a rozvod*, s. 37

uspokojení bude v dítěti evokovat úzkost, a to prostě proto, že je jiné, nové a vyžaduje na sebe adaptaci.

Bez rozvodu dochází u dětí ke zvýšení citových potřeb, takže dalším důvodem pro sebe snažit udržet rodiče spolu, je obava, zda jejich potřeby budou naplněny. Tento pocit nejistoty je také zvyšuje zjištění, že po rozvodu budou mnohem méně v kontaktu s jedním z rodičů, nejčastěji s otcem. Pokud dítě vidí, že rodiče rozvodem trpí, tak si také uvědomí, že jistě nejsou tím nejmocnější a nezranitelní. Toto zjištění, že ho rodiče jistě nemohou natolik chránit, jak si myslelo, přichází mnohdy až příliš brzy a tvrdě.

2. snažit se manipulovat vztahy dospělých a udržet rodiče spolu

Vzájemný vztah manželů je v úplné a dobře fungující rodině efektivním spojením partnerů. Manželé jsou si věrní, oddaní, jejich vztah nemohou rozdělit ani děti, příbuzní nebo známí. Jsou však rodiny, ve kterých takovéto spojení a silná citová vazba mezi manželi neexistuje. V tomto případě se vyskytnou problémy v chování dítěte a manželství tíhne k rozpadu. Dítě zde má velmi dobré podmínky pro manipulaci s blízkostí ve vztahu svých rodičů. Jistě od útlého věku se dítě snaží prorazit mezi rodiče. Jako batolata se snaží sednout mezi ně, jako starší jim skáče do očí, nebo je ruší ve chvílích, kdy chtějí být manželé jen spolu. Jestliže se dítě opakovaně snaží, aby se mezi ně stavilo, a získávají možnost přisobit na vztahy mezi nimi, může u nich vznikat přeměněný a nereálný pocit moci. Pokud se pak rodiče rozvádějí, dítě si myslí, že ono má tu moc šdát je znovu dohromady.

Interakce z předsobou chování po rozvodu mohou znamenat strategické snahy přimět rodiče, aby se k sobě vrátili. Mezi ně patří například lhaní, praní se, nemoc nebo chození za kolo. Vše jsou to jen pokusy přinutit rodiče, aby se spojili a společně řešili jeho problémy.

Tyto děti bývají drzé, jejich výchova je náročná, ať nezvladatelná.⁴³

1.2.1.3 Proffívání odpovědnosti i viny za rozvod rodičů

Další velmi často se vyskytující reakcí je proffívání odpovědnosti dítěte za rozvod.

Spousta dětí se cítí za rozvod svých rodičů odpovědná a dává si jej za vinu. Rodiče to ve většině případů ani nenapadne, že by jejich dítě mohlo trpět tak absurdní představou. Na otázku, proč si to myslí, odpovídají dítě nejčastěji: šzlobil jsem, šneposlouchal jsem tatínka, špoád jsme se s bráchou prali, apod. Toto předsvedení je ale často předsvedem pocitu viny a obav.

⁴³ Srov. Tamtéž, s. 50-55

Děti ve věku do desíti i dvanácti let jsou sebestředné, tudíž si myslí, že se všichni dohromady pouze kolem nich. Proto jsou tyto děti často přesvědčené, že rozvod rodičů je jejich vina. Nemají ještě dovyvinuty kognitivní procesy, nechápou vztah příčiny a důsledku. Batole ani předškolák nerozumí tomu, že dospělí mohou dát rozhodnutí, která ovlivní jeho život, přičemž vzniká zpodnět, který s ním nemá nic společného. Svůj život vnímají jako to nejlepší. S přibývajícím věkem již všechny souvislosti chápou, ale stále mají pocit viny přetrvávat, a to i v dospívání nebo dokonce občas i v dospělosti.⁴⁴

„Pocit odpovědnosti za rozvod rodičů může být zapříčiněn jednou z následujících faktorů. Děti se často domnívají, že rodiče zlobí a přejí si, aby umřeli, odešli, nebo je nahradili jiní, zidealizovaní rodiče. Tyto pocity si pak chybně interpretují jako vysvětlení příčin rozvodu. Když se totiž rodiče rozvedou, plní se tím přání dítěte, aby máma a táta odešli. Představa, že to vlastně způsobil vztek a slova v něm vyknutá, dítě dává smysl.“⁴⁵

Některé rodiče jsou ale doopravdy přesvědčeni, že za rozvod s partnerem mají jejich děti! Pokud směrem k dítěti prohlásí frázi jako: „Rozešli jsme se kvůli tobě.“ „Opustil jsem tvou matku kvůli tobě.“ „Je to tvoje vina.“ apod., velmi tím dítěti ubližují.⁴⁶ „Takovéto výroky jsou pro dítě velmi škodlivé. Jejich obavy z odpovědnosti za rozvod jsou utvrzeny, po rozvodu se u nich objevují závažné a mnohdy i trvalé problémy, například deprese.“⁴⁷ Dítě samozřejmě nikdy za to, že se jeho rodiče chtějí rozvést, nemůže a žádnou odpovědnost nést. Nikdy nesmí být nuceno myslet si, že je to naopak.

Tyto tři reakce můžeme brát jako nejčastější. Důležitých reakcí a chování na důsledky rozvodu je ale více.

V mnoha situacích jsou reakce dítěte jakýmsi obranným mechanismem. Dítě se snaží pomocí nich dosáhnout toho, aby na sebe upozornilo, aby varovalo, že něco není úplně v pořádku. Je to něco jako kdyby volalo: „Něco se mi děje, nechte toho sporu, který máte mezi sebou, usmírejte se a pojte se starat o mě, oba dva.“⁴⁸

⁴⁴ Srov. Tamtéž, s. 61

⁴⁵ Tamtéž, s. 62

⁴⁶ Srov. Tamtéž, s. 63

⁴⁷ Tamtéž

⁴⁸ Srov. Tybaleková I. *Dítě a rozvod rodičů*, s. 46

Následující reakce jsem rozdělila na reakce jako chování a reakce jako emoce. Reakce v podobě chování jsem ještě dále rozdělila na tři skupiny, podle toho, které sféry se týkají: společenské, školní a zdravotní.

1.2.2 Reakce dítěte o emoce

U dítěte se objevuje velká spousta emocí. Mohou být i v rozporu mezi sebou. Dítě může být na jednoho z rodičů velmi navězané, tvrdí, že jej nemá rádo, ale na druhou stranu by s ním chtěl být, a když není, tak se mu stýská. Někdy k tomu dopomáhají i samotní rodiče, když se navzájem obviňují, nebo na sebe šhájí příčinou a dítě je tomu přítomno. Potom může mít v hlavě zmatek a spoustu rozporuplných pocitů. Dalším důvodem může být, když jeden z rodičů odejde a dítěti nic nevysvětlí. Emoce probíhající u dítěte v takovýchto situacích nemusí být vždy racionálně vysvětlitelné a mezi jednotlivými emocemi je určité propojení, neobjevují se takto samostatně, jak je popisují. Pro větší přehled jsem je ale rozdělila a podrobněji vysvětlila.

- Popření

Ze strany dítěte se může také projevat takový přístup, kdy ono samo situaci doma popírá. Pokud se ho někdo zeptá jak se má, a jaká je situace doma, s úsměvem odpoví, že je vše v pořádku a ono se má velmi dobře. Rodiče se v tento moment mohou mylně domnívat, že dítě takto mluví, protože se ho nepokouší situace doma vůbec nedotknout. Ale tak to samozřejmě není. Je to jen další z obranných reakcí, způsob jak se ochránit bolesti z konfliktů a roztržek svých rodičů. Snáší se je pouze obejít, nevnímat je, nebo je popírat a odsunout. Ale potlačené emoce nebo dokonce frustrace se mohou v dítěti ukládat a dostat se na povrch v situaci, kdy to nebude očekáváno.⁴⁹

- Smutek, ztráta, osamlost

Smutek může být jedním z projevů pocitu ztráty. U dítěte, které prožívají rozvod, je smutek nejzjevnější emocí. Ztráty jsou v případě rozvodu silné. Může dojít k omezení styku s jedním z rodičů, někdy změní bydliště, školu, kamarády. Z toho vyplývá ztráta jistoty a zázemí úplné rodiny, díky čemuž dítě může klesat sebevdomí, může se obtížněji dívat do budoucna nebo ztrácet radost ze života. Nejhorší je, když s dítětem tyto pocity nikdo nesdílí.

⁴⁹ Srov. Třebašková I. *Dítě a rozvod rodičů*, s. 65

Rodiče mají jiné starosti a třeba i jiné pocity. Kvůli tomu může dítě velmi trpět osamlostí. Je třeba o pocitech otevřeně hovořit a dávat je najevo, potom se dítě rychleji uleví.⁵⁰

- Deprese

ŠDeprese, která je poměrně častou bezprostřední reakcí na rozchod rodičů, je někdy také výsledkem neustále se opakujících otázek, jež se dítě honí hlavou: ŠProč se to stalo právě mně?⁵¹ Dítě zasažené depresí se cítí osamělé a opuštěné, někdy to vyjádří slovy, že si připadá jako za zdí nebo jako v zamyšlené místnosti, kam za ním nikdo nemůže.⁵²

- Vztek

Vztek může u dítěte v souvislosti s rozvodem vyústit z pocitu bezmoci a nemohlnosti ovlivnit vci v rodině. Také může být jenom záškrbou zoufalství a smutku, které dítě nechce dát najevo přímo nebo maskováním pocitu, že o něj nikdo nestojí. Dítě je přesvědčeno, že lidé reagují aspoň na vztek než na smutek. Vtínou je vzteklé na rodiče, který od rodiny odchází. Pokud se bojí vztek k tomuto rodiči projevit přímo, ze strachu, že by ho mohlo ztratit, zamíří ho na případného nového partnera tohoto rodiče. Také může dávat vinu rodiči, který zůstal, protože odchod druhého způsobil. Někdy je dítě vzteklé na oba rodiče, protože podle něj jednali sobecky, bez ohledu na něj.⁵³

- Úzkost, strach a zmatek

Úzkost a zmatek často souvisí s obavami budoucími. Dítě se bojí, že ho rodiče zavrhnou nebo na něj zapomenou. Někdy si dělají starosti, jak vše ony sami zvládnou, ať budou dospělí. Také, pokud v jejich okolí je více rozvedených párů, mohou brát rozvod jako rodinný vzor, mohou se i bát svého vlastního manželství. Úzkost i strach mohou proflívat ke svým rodičům, bojí se, jestli vše te sami zvládnou. Mohou se bát i vztahu mezi svými rodiči a v neposlední řadě i o sebe samé.⁵⁴

⁵⁰ Srov. Smith H. *Dítě a rozvod*, s. 49

⁵¹ Tamtéž, s. 50

⁵² Srov. Tamtéž

⁵³ Srov. Tamtéž, s. 52

⁵⁴ Srov. Tamtéž, s. 55

- Závist

Dítě zvládá svoji závist vůči jiným, kteří mají úplné rodiny. Dívky si předstávají, že ostatní maminky jsou jako velké kamarádky a svým dcerám nezakazují a neprikazují, chlapci si mohou myslet, že ostatní tatínkové berou své syny každý týden na fotbal. Dítě je přesvědčeno, že úplné rodiny mají krásné prázdniny v zahraničí, mají peníze, auto, předměty oblečení. Může se stát, že pokud si dítě myslí, že se s ním nezachází stejně jako s jeho vrstevníky, připadá si jiné, méně cenné.

- Úleva

Dítě mohou přivést k pocitu úlevy, a to pokud zjistí, že rozvod i přesto jak byl náročně a stresující, byl vlastně nejlepším řešením. Mohou to vyjádřit následujícím: „Když táta odešel, myslela jsem si, že je to strašné, ale máma i táta teď změnila svůj život a jsou příjemnější. Myslím, že pro sebe i pro nás udělali to nejlepší, co mohli.“ K tomuto závěru ale může dojít pouze tehdy, pochopí-li, že rozchod rodičů je trvalý. Je to jednodušší u dětí, jejichž rodiče k nim mají láskyplný a pečující vztah, i přesto, že spolu neflíjí.

- Naděje

Přestože se z rozchodu rodičů dítě vzpamatovává i třeba dva roky, nakonec to přežije. Budoucnost se jim ale jeví slibně jen tehdy, jestliže mají pocit, že jsou dělené pro oba dva rodiče, že rodiče mají rádi a podporují je. Dále za předpokladu, že jim nejsou vystaveny vzájemnému nepřátelství rodičů a jim nemají strach. Pokud jsou splněny tyto předpoklady, dítě nejen přežije nelehké období spojené s rozvodem, ale i budou šťastnější a zvládnou se do budoucna dívat s důvěrou a nadějí.⁵⁵

1.2.3 Reakce dítěte - chování

Tyto druhy reakcí mohou být určitými sledky na výše uvedené emoce, které se u dítěte objevují. Za spoustou těchto chování stojí pouze hluboký smutek, vztek, úzkost a další nepřijemné emoce.

⁵⁵ Srov. Tamtéž, s. 58

1.2.3.1 Společenské:

- Lehl

Jako jedna z odezvy na rozvod rodi se m fle objevit zvý-ená lhavost. Kolem v ku p ti let by m lo dít um t rozli-it mezi lfi a fantazií. Hlavním d vodem lfi u d tí je snaha na sebe upozornit, nebo n komu ublífit. Pokud lehl sm uje k druhému lov ku (p eváfln na rodi e), znamená to, fle jej chce vyburcovat k reakci. Bohužel ale není schopno si uv domit, fle rodi e budou reagovat spí-e negativn . Pokud je lehl pozitivní (nap íklad kdyfl tatínek místo toho, fle ode-el od rodiny, pouze odjel na sluflební cestu), je ne-kodná ve smyslu toho, fle dít tímto nikomu nek ivdí, nikoho neo er uje, pouze m fle znamenat, fle utíká ze sv ta, kde mu není zrovna dob e, do sv ta jiného, vysn ného.

- Út k z domova

N kdy se stává, fle dít chce utéci z domova, nebo i opravdu ute e. V n kterých situacích si dít út k promý-lí, a to i tím zp sobem, fle si shromafduje jídlo a jiné v ci na setrvání venku. Ale v t-inou dít utíká spontánn , bez p ípravy, nap íklad p i hádce. Op t je to reakce dít te na to, fle v ci doma nejsou tak, jak by m ly být, jak je zvyklé, a z této situace chce pry , nem fle ji dál sná-et. Jedná ve zkratu a neuv domuje si, fle tento in je bezvýchodný, a nic ne e-í. Nebo jeho út k m fle op t znamenat snahu upozornit na sebe, upozornit rodi e, fle je tam n jaký problém, aby se p estali hádat a v-imli si toho. Pokud dít e-í tuto situaci út kem, m fle to i znamenat, fle neví co svými pocity, protofle jsou v n m nahromad né a je jich nadbytek.

- Zvý-ené neposlušání, pouflívání sprostých slov, nadávek

U dít te se v období nelehké situace doma m fle objevit i zvý-ená pot eba nadávek a pouflívání sprostých slov, a to i ve vztahu k rodi m. Tém v-e ze strany svých rodi neguje ó nechce, nep jde, nebude poslouchat, neud lá to i ono, je mu v-echo jedno, m fle se na toí . Ve v t-in p ípad jej dít uflívá v i slab-ímu, k eh ímu, zraniteln j-ímu, cofl je zpravidla matka. Nej ast ji se toto chování vyskytuje v pubertálním v ku.

- Út k k part , k lásce

U d tí na konci období mlad-ího -kolního v ku afl puberty se n kdy stává, fle p ed asn utíkají ke své lásce, nebo velmi intenzivn vyhledávají r zné party r zn zam ené. Je t flké posoudit, zda by se tak stalo i kdyby doma byla poklidná atmosféra. Je samoz ejm normální,

U dítěte má potěbu trávit čas s vrstevníky. Problémem, který stojí za to zmínit, se myslí zvýšená touha po tomto setkávání, dávání mu přednosti před ostatními činnostmi, nebo i neinformovanost rodičů o partii. Na dítě mohou negativně působit názory a postoje ostatních v partii, případně vyskytující se drogy, cigarety nebo alkohol.

- Zvýšená ukázněnost dítěte, vzornost

U dítěte se také naopak může objevit zvýšená ukázněnost, poádnost, mírnost, je najednou hodný, poslušný, neprovokuje. Pokud se takto chová, s největší pravděpodobností si myslí, že svým chováním urovná situaci doma, že ji uklidní a zaflehná tak rozchod rodičů. Může si klást vinu za to, co se doma děje, proto se chová vzorně.⁵⁶ *„Je to nepřírozená a nepřirozená reakce dítěte. Takovým způsobem si nechává emoce v sobě ukryté a nedokáže je projevit. Může se zlobit samo na sebe, obviňuje se.“*

- Zamlklost

Občas se objeví, že dítě se v rodině, kde hrozí rozchod rodičů, stane více nemluvné. Je tím myšlená situace, kdy nemluvnost u něj není zvykem. Najednou je tiché, zamyšlené, o něm si dumá a rodiče neví o něm. Hlavu má plnou svých myšlenek a mluví pouze útržkovitě.

- Lhostejnost

Pokud lze u dítěte v době rozvodu pozorovat zvýšenou lhostejnost, která u něj není normální, může to opět pramenit z více důvodů. Jedním z důvodů může být to, že si dítěte v rodině nikdy nikdo nijak zvláště nevěnoval, každý člen si flil svůj vlastní flivot, tudíž ani nové situace v rodině nejsou důvodem pro změnu. Nebo naopak věrohodnost rodičů mohla být tak velká, že dítěte ani nemělo potřebnost nahlédnout to flivota svých rodičů, kteří ani o svých věcech před dítětem nemluvili. To se pak přirozeně děje i v době rozvodu. Dalším z důvodů věrohodnosti dítěte k rodinné situaci může být fakt, že si s tím prostě neví rady. Chová se, jako by ho to nezajímalo, jako by nevidělo, že se rodiče trápí. V neposlední řadě to může být opět jedna z obranných reakcí dítěte.

⁵⁶ Srov. Tamtéž, s. 63

- Dítě nezná hranice, je zvýšeně rozmazlováno

Při rozchodu rodičů se občas stává, že jeden z nich, nebo někdy i oba se snaží své dítě předcházet. Obdarovává ho, dovoluje mu a dítě je takto zvýšeně rozmazlované. Nemá stanovené hranice, může si dělat, co uzná za vhodné, na co si ukáží, to dostane. Rodiči si tímto dítě kupují. Do budoucna to ale může být pro dítě velkou zátěží. Na tento postup si zvykne a pak bude překvapené, pokud se někdy změní. Jestliže si také dítě zvykne na materiální hodnoty, může být udiveno, že ostatní to nerespektují stejně tak, jako ono. Stává se také, že dítě bude v tomto případě citově ploché, nebo bude o citovost neúmyslně stát, což mu může přiblížit potíže v navazování kontaktů s opačným pohlavím.

- Zvýšená agresivita vůči sobě samému nebo vůči druhému

Občas se u dítěte vyskytne větší agresivita a to vůči sobě nebo okolním lidem. Vůči sobě samému se může objevit ve chvílích, kdy se rodiče hádají. Dítě se začne bouchat do hlavy, křičet po rukách, a spousta dalších projevů agrese, aby na sebe upozornilo. Je přesvědčené, že rodiče se leknou a přestanou se hádat. Rodiče, protože mají o dítě strach, opravdu přestanou, ale dění to není. Mohou mít výčitky svědomí, že to dítě provádí kvůli jejich práci, a tak ji odloží na chvíli, a dítě nebude doma. A není se takováto přelítost naskytne, nosí stále napětí v sobě. To má na dítě také jistě negativní vliv. Agresivita vůči druhému se může projevat například útoky na své spolužáky. Rodič agresivního dítěte když se tento fakt dozví, může mít na dítě zlost a může v něm vzrůst pocit útoku vůči dítěti. Je rozzloben, že se chová k druhým takto negativně, ale v tu chvíli nevnímá, že sám se chová zrovna tak. Tato obranná reakce dítěte je naprosto nevhodná a špatná. Buď to jinak neumí, a nebo se domnívá, že toto jeho chování bude rázně přijato a více na rodiče zabere.

- Drobné krádeže

Pokud se u dítěte ve složitější rodinné situaci, u které je možný rozchod rodičů, objeví drobné krádeže, může jít o takzvané krádeže protestní. Oproti tomu chce tímto pouze na sebe upozornit, chce docílit toho, aby si ho rodiče všimli, tudíž se ani nesnaží krádeže provést tak, aby se na ně nepřišlo. Možná si vybralo takto nečekaně způsob chování proto, že si je jisto, že na něj rodiče reagovat prostě musí.⁵⁷

⁵⁷ Srov. Třebašková I. *Dítě a rozvod rodičů*, s. 46-68

Mezinárodní klasifikace nemocí má pro toto chování název patologické kradení, ili kleptomanie. Tedy, je to šporucha, p i které nem fle osoba opakovan odolot nutkání ukrást p edm ty, které nejsou získávány pro osobní pouflití nebo finan ní zisk. P edm ty místo toho jsou hromad ny, odkládány nebo zni eny. Toto chování je v t-inou spojeno se stoupajícím pocitem nap tí p ed tímto inem a pocitem zadosti u in ní v pr b hu a bezprost edn potom.õ⁵⁸

1.2.3.2 Zdravotní

- Speciální projevy dít te, které jsou spojeny také se somatickými prvky⁵⁹

V období nap tí v rodin si m fle dít za ít st flovat na bolesti b icha, hlavy, pocitu na zvracení, p estofle léka ské vy-et ení je v po ádku. Je to jen jeho reakce na hádky rodi , nep ítomnost jednoho z nich a obavy, fle se jifl nikdy nevrátí, strach, jak to te v-e bude. Tyto reakce se objevují spí-e u men-ích d tí.

- Koktání

Pokud dít za ne koktat, m fle to znamenat, fle má v sob v t-í emo ní náboj a neumí se s ním nijak vypo ádat. Nedokáfle to projevit jiným zp sobem. Nedokáfle plakat, k i et, sv ít se nejbližšímu lov ku. Koktání je v tomto p ípad reakce na zát fl, kterou si dít prochází.⁶⁰ š *Koktání se nej ast ji projevuje opakováním nebo protahováním zvuk , hlásek, slabik, slov, nebo se také projevuje zadržáváním (bez vydání zvuku).*õ⁶¹

- Pomo ování

Pomo ováním, jako reakcí na rozvod rodi , se myslí znovu objevené pomo ování u dít te, které jifl zvládalo chodit samo na záchod. Nyní se u n ho pomo ování objevuje znovu, a to ve chvílích strachu p ed rodi em, nebo kdyfl je p ítomno n emu, eho se bojí nebo emu

⁵⁸ *Mezinárodní klasifikace nemocí: Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a p idružených zdravotních problém .* [online]. Geneva, World Health Organization, 2008, aktualizovaná verze k 1. 1. 2013. [cit. 2013-04-04]. Dostupné na <http://www.uzis.cz/system/files/mkn-tabelarni-cast_1-1-2013.pdf>

⁵⁹ Pozn. Název podle Mezinárodní klasifikace nemocí zní Somatoformní poruchy (za . F45)

⁶⁰ Srov. Týpa helová I. *Dít a rozvod rodi ,* s. 53-54

⁶¹ Nová mluva, *O koktání* [online]. 2010 [cit. 2013-01-29]. Dostupné na WWW: <<http://www.novamluva.cz/koktani.html>>.

nerozumí. Například při hádce rodičů. Rodiče si mohou myslet, že to dítě dává naschvál. Nedochozí jim, že by mezi jeho poměrováním a například tím, které u nich doma vládne, mohla být nějaká spojitost, a že za to dítě vlastně nemůže.⁶²

- Nechutenství

Další reakcí na nepříznivý stav v rodině je nechutenství, které může vést až k mentální anorexii. Dítě odmítá potravu, nejí společně s ostatními členy rodiny, chce jiné, své vlastní jídlo, které bude méně tučné, s jídlem se schovává. Mentální anorexie může být nemocí vztahů, v tomto případě rodinných. Důvodem jejího vzniku může být například zhlédnutí citových potřeb dítěte, nezájem nebo nepozornost rodičů.⁶³

- Noční můry

Často se stává, že se u dítěte objeví noční můry nebo noční můry. Vypadá to tak, že se dítě probudí (avšak ne zcela) a říká slova bez souvislostí, bez smyslu. Má například otevřené oči, ale nevnímá v plné míře. Musíme je rozlišovat mezi noční můrou a nočním děsem.⁶⁴ *„Noční můry jako zlé sny se dostávají během REM fáze spánku. Po probuzení si postižený noční můru jasně pamatuje. [5] Podobným fenoménem je noční děs, který se obvykle dostává v průběhu hlubokého NREM spánku, takže si jej postižený po probuzení zpravidla nepamatuje.“*⁶⁵ Příležitost dítěte je v tomto případě silnější, hlubší a jeho uklidnění je těžší.⁶⁶

1.2.3.3 Úzkost

- Zhoršení úzkostného projevu

Je to, že dítě může mít dosud dobré výsledky ve škole, může se v období napětí v domácím prostředí velmi zhoršit. Znamky se mu mohou změnit radikálně, a to z jedničky na trojky, dokonce i pětky. Je to tím, že dítě má plnou hlavu v čí kole rozvodu svých rodičů, přemýšlí

⁶² Srov. Těchlová I. *Dítě a rozvod rodičů*, s. 55-56

⁶³ Srov. Tamtéž, s. 64

⁶⁴ Srov. Tamtéž, s. 49

⁶⁵ Wikipedie, *Noční můra* [online]. Stránka byla naposledy editována 13. 3. 2013 v 01:54. [cit. 2012-12-30].

Dostupné na WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/No%C4%8Dn%C3%AD_m%C5%AFra>.

⁶⁶ Těchlová I. *Dítě a rozvod rodičů*, str. 49

nad tím, jak a co to bude. Pokud se stane, fle jeho zhor-ení za nou u itelé nebo spoluřáci negativn komentovat, psychický stav dít te to je-t zhor-í.⁶⁷

- Zhor-ení vztah mezi kamarády, spoluřáky, ve -kole

U dít te se m fle objevit i zhor-ení vztah s kamarády. M fle se to stát tak, fle dít se kamarád m najednou vyhýbá, málo s nimi mluví, nebo se naopak utrhuje, nechce si s nimi hrát, po -kole jde co nejd íve dom . Je zachmu ené, nesm je se, a to i v p ípad , fle p ed tím bylo komik t ídy nebo smí-ek.⁶⁸

1.2.4 D vody pro se tyto reakce u dít te objevují:

- V okamřiku, kdy se rodi zam í p íli-na sebe sama a na dít pon kud zapomene.
- Je-li dít velmi citlivé na kařdou zm nu.
- Pokud dít není zvyklé na t řkosti nebo jakékoli problémy (rodi e ho afl dote p ed nimi chránili).
- Jestliffe je dít vystaveno velkému množství hádek a spor svých rodi v tom smyslu, fle se jich p ímo ú astní.
- V p ípad , fle dít nastalé situaci nerozumí.⁶⁹

Dále musíme rozli-it mezi krátkodobými a dlouhodobými reakcemi:

1.2.5 Krátkodobé reakce

Na za átku rozpadu manželství jsou vyvedeny z rovnováhy tém v-echny d ti. Velké množství dosp lých, jejichř rodi e se rozvedli, popisuje p i vzpomínání na d tství toto období rozvodu jako nejbolestiv j-í událost svého řivota. Bylo to tak v p ípad , kdy ode-el jeden z rodi . D ti vnímají odchod rodi zvlá-t tířiv , kdyř nerozumí tomu, co se d je. Ze za átku d ti bývají vzteklé, podrářdné, mohou poci ovat pocity viny, nebo trp t depresi. Pozd ji se tyto reakce zmír ují. Abychom krátkodobé reakce d tí pochopili, musíme rozli-ovat mezi chováním dívek a chlapc a r znými v kovými etapami.⁷⁰

⁶⁷ Srov. Tamtéř, s. 56

⁶⁸ Srov. Tamtéř, s. 57

⁶⁹ Srov. Tamtéř, s. 71

⁷⁰ Srov. Teyber E. *D ti a rozvod*, s. 12-13

1.2.5.1 Proflívání rozchodu rodií v jednotlivých vývojových etapách dít te

šVhodný v k dít te, v n mfl by mu rozvod rodií nem l vadit, neexistuje. Rozvody rodií jsou traumatem i pro dosp lé d tí.⁷¹šNejh e sná-ejí otev ené konflikty d tí p ed-kolního v ku (t i afl -est let) a potom mládefl v pubert , kdy mohou ovlivnit na celý flivot jejich vztah k druhému pohlaví, k manželství a k lidem v bec.⁷²

Studie monitorující flivot d tí z rozvedených rodin afl do dosp losti ratifikují fakt, fle u d tí z t chto rodin se objevuje vy—í výskyt -kolních potíflí, u adolescent rizikové chování a u dosp lého p elétavost ve svých vlastních vztazích. Samy se potom asto rozvád jí. Tato šsociální d di nostõ jde vyloflit silou vzoru a vztahovou nestálostí, která je pro d tí z t chto rodin typická.⁷³

Období prenatalní

Prenatální období za íná po etím. Je pro n typické rychlý r st a rozvoj. V tomto vývojovém období jsou rozhodujícími faktory genetické informace obou rodií a jejich aktuální psychosomatický stav p i po etí dít te.⁷⁴

Matka je intimn spojena s dít tem v d loze, takže v p ípad , fle se trápí, je ve stresu nebo depresi, dochází k významné mí e ovlivn ní tohoto nenarozeného dít te.

Mat in stres z probíhajícího rozvodu m fle zp sobit i p ed asný porod, vývojové opofd ní plodu, nízkou porodní hmotnost dít te nebo problémy s pohlavní identitou dít te.⁷⁵

Období kojenecké (do 1 roku)

Pojmenování kojenecké období se uflívá pro první rok flivota lov ka, i p esto, fle dnes jifl zdaleka ne kafldá matka tak dlouho své dít kojí.⁷⁶šPrvní m síc, p ípadn prvních 6 týdn

⁷¹ Novák T. *Rodi ovské judo*, s. 1

⁷² Vym tal J. *Úzkost a strach u d tí: Jak jim p edcházet a jak je p ekonávat*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-830-9, s. 119

⁷³ Srov. Vym tal J. *Úzkost a strach u d tí*, s. 125

⁷⁴ Srov. Paulík K. *Vývojová psychologie*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostrav , Pedagogická fakulta, 2002. ISBN 80-7042-214-9, s. 31

⁷⁵ eská pr myslová zdravotní poji- ovna, *Dít a rozvod* [online]. 2009 [cit. 2013-02-26]. Dostupné na WWW: <<http://www.cpzp.cz/clanek/1198-0-Dite-a-rozvod.html>>.

⁷⁶ Srov. Paulík K. *Vývojová psychologie*, s. 32

*v rámci kojeneckého vývojového stádia se tradičně označuje jako novorozenecké období. Jedinec je relativně silně závislý na dospělých a jeho kontakty s okolím jsou omezené.*⁷⁷

Novorozenec i kojeneček si uvědomují náladu, která v rodině panuje, poznají, zda je doma klid, soulad a řád, slyší hlas, který doma mluví. Pokud se někdo směje, je jim to milé a klid prožívají i oni sami. Také postřehnou, jak se zrovna cítí člověk, který o ně péče. Jestli je znepokojený, rozčilený, nebo se mu chce brečet.⁷⁸

Jestliže jsou u dítěte v tomto vývojovém období naplněny jen fyzické potřeby, ale strádá v oblasti lásky a pozornosti pečovatele, je deprimovaný, apatické a opožděné ve vývoji.⁷⁹ Pokud je jeden z rodičů nepřítomen, reagují vztekem, pláčem, mají neklidný nebo naopak ustavičný spánek. Mohou se objevit i změny ve stravovacích návycích a to plivání jídla, záškrabací problémy, průjmy nebo zácpy. Také se může stát, že se upnou pouze na jednoho člověka a nenechají se nikým jiným chovat.⁸⁰

Rané dětství (1 až 3 roky)

Vývoj fyzických zdatností a také emocionálního vyjadřování, který se v tomto období vylepšuje, se často u dítěte zdráhá nebo se dokonce vrátí ve vývoji zpět, pokud jej v době rozvodu opustí nejbližší pečovatel, a to i na malou chvíli. Objevuje se u nich i podrážděnost.

Dítě v této vývojové etapě dokáže pochopit, když jeden rodič bydlí doma a druhý rodič má svůj domov, ale neumí pochopit, proč je to takhle. Mnohdy když jde spát, potěbuje u sebe nakupit všechny své hračky pro větší pocit bezpečí.⁸¹

*Š V tomto věku batolete je také možné, že se dítě začne projevat více vztekem, může mít také projevy neklidu při spánku, vyjadřuje míru nočních dýchání nebo nočních mrazení. Mohou to být projevy, kdy chce dát najevo, že se něco děje, ale není v pořádku. V mnoha případech oproti tomu dítě neumí vyjádřit slovně a utíká k těmto reakcím.*⁸²

⁷⁷ Tamtéž, s. 33

⁷⁸ Srov. Těchlová I. *Dítě a rozvod rodičů*, s. 85

⁷⁹ Srov. Teyber E. *Dítě a rozvod*, s. 33

⁸⁰ Srov. Colorosová B. *Krizové situace v rodině*, s. 108

⁸¹ Srov. Colorosová B. *Krizové situace v rodině*, s. 109

⁸² Těchlová I. *Dítě a rozvod rodičů*, str. 88

Předkolní dítě (3-6 let)

U předkolních dětí se jeví vyvíjí city, takže jsou lehce ovlivnitelné. Pevněji u nich citové vztahy k rodiči, na kterých jsou děti v tomto věku stále velmi závislé.⁸³

Je dokázáno, že jestliže jsou děti tímto objasněny problémy, ve kterých se rodina nachází a cítí z její strany ochranu, rychleji dospívají než děti, které do kontaktu s náročnými situacemi nepřicházejí. Ale pokud je dítě svědkem rodičovské hádky a nerozumí jí, je možné, že se bude snažit jednoho z rodičů chránit před druhým a to tím stylem, že bude jednoho hájit a druhého odhánět.

Předkolák je ve spoustě věcí ovlivněn fantazií a představami. V důsledku toho často usuzuje a vyvozuje, co z určité situace vyplývá, jak to bude dál nebo co se stane.⁸⁴

Šedno dítě prohodilo: š moji rodiče se uflnemají rádi, nejsou spolu, nejezdíme v-ichni na kole, neve e íme spole n . No, já budu muset bydlet asi u babi ky.õ

Druhému dítě ti to m že vrtat v hlav , protože je také svědkem toho, že n kdy rodiče na sebe k i í a také neve e í vřdycky spolu.

Bude také bydlet u babi ky?

Babi ka ale chodí do práce a bydlí daleko od rodič , znamená to, že by se s rodiči ufl dítě nevid lo? Nebo by to bylo jen velmi málo?õ⁸⁵

U dětí předkolního věku může vést strach z izolace od rodičů ke změně v chování, typická je tzv. regrese, kdy se chovají jako by byly mladší. Mohou se pomáhat prsty, a strachovat se, když jsou sami, nebo se u nich objevuje podrážděnost, nechutnost k jídlu, nespavost. Často pociťují vinu za rozpadnutí rodiny.⁸⁶

Chlapci mohou být uzavřeni a více sami, namísto toho aby si hráli s kamarády, v mateřské škole nabourávají společné aktivity, mají tendenci k větší hlasitosti, vzteklosti a podrážděnosti.

Takovéto reakce jsou viditelné i u dívek, u nichž navíc můžeme pozorovat snahu chovat se jako dospělé. Nadměrně se zajímají o to, zda jsou perfektně upravené a poslušné, mladší děti mohou pomáhat a napomínat po vzoru rodičů a učitelů.

Obě pohlaví mohou trpět smutkem, více plakat a požadovat pozornost druhých.⁸⁷

⁸³ Srov. Tamtéž

⁸⁴ Srov. Tybalelová I. *Dítě a rozvod rodičů*, s. 89

⁸⁵ Tamtéž, s. 89

⁸⁶ Srov. Pöthe P. *Dítě v ohrožení*, s. 31

⁸⁷ Srov. Teyber E. *Dítě a rozvod*, s. 13

Své obavy, nervozitu nebo smutek nejednou zakrývají trucováním, cucáním palce i agresivním chováním, které se může projevit i –ikanou ostatních dětí. Své pocity projektují do hry, mohou si o nich vyprávět s vymyšleným kamarádem, někdy dokonce vymýšlí celé příběhy, o tom, jak se jejich rodiče opřeli dohromady. Někdy se mohou zaít v noci pomávat.⁸⁸

*Šťastně se rozlišovat mezi fantazií a realitou, ale stále vší na strážidla pod postelí a na to, že táta přijde domů, když š budou hodní. Ztrátu silně prožívají, umí jí vyjádřit širokou škálu emocí a trápí je, když rodiče uflnejší spolu.*⁸⁹

*Šelikož jí byly svdkem neekaného odchodu jednoho rodiče, bojí se, že by je mohl opustit i druhý.*⁹⁰

Tržkolní d tství

Doba –kolní docházky lze rozlenit na mladší –kolní věk, který trvá prlet základní školy a starší –kolní věk, trávající zbylé ty i roky devítileté –kolní docházky.

1. Mladší –kolní věk (6-11/12 let)

*Šív těchto nejastnějších rodínách vnují děti v tomto věku spoustu energie na to, aby se vzpouzely hodnotám, hranicím a pravidlům, která stanovili rodiče, jejich autoritu je třeba vyzkoušet. Když se dozví o rozvodu, jejich hlavně v tuto tendenci jen podpoří.*⁹¹

Dítě mladšího –kolního věku je již více rozumově vyvrále, takže pokud slyší o vodu rozchodu rodičů, dokáže je pochopit. Celou situaci kolem rozvodu si uvdomuje, je její součástí. Vytvoří si i vlastní názor na věc.⁹² Zaíná tedy chápat implikace rozvodu. Nechce této nové situaci uvítit, ale cítí, že se již jeho rodiče nemají rádi, a nechtějí být nadále spolu. Díky tomu se dítě bojí samoty, chudoby, nejistého domova a budoucnosti.⁹³

Toto d tské stádium je také možno nazvat obdobím, kdy dítě zažívá tzv. šestízlivý realismus. Ufl není tak silně ovlivováno svými přáními, sny a fantazií, ale uvdomuje si zákonitosti života realisticky, tak jak jsou. Zapojuje se do vědních záležitostí a již dokáže

⁸⁸ Srov. Colorosová B. *Krizové situace v rodině*, s. 110

⁸⁹ Tamtéž

⁹⁰ Teyber E. *Dítě a rozvod*, s. 13

⁹¹ Colorosová B. *Krizové situace v rodině*, s. 111

⁹² Srov. Tybalelová I. *Dítě a rozvod rodičů*, s. 92

⁹³ Srov. Colorosová B. *Krizové situace v rodině*, s. 112

rozlišit co je a není možné. Tudiž požaduje informace od obou rodičů. Ty pak spolu porovnává a pídí se po pravdě. Pokud zjistí, že mu n který z rodičů lhal, nenese to dobře, je velmi zklamáno a rozzuřeno. Na pravdu mu velmi záleží.⁹⁴

U dětí –estí ať osmiletých je hlavní odezvou smutek, u devíti ať dvanáctiletých je to zloba.⁹⁵

Š celou záleřitostí si nev díd rady a stydí se za ni, proto si vymý–lejí r zné p íb hy, aby vysv tlily, pro spolu rodi e neřtíjí. Mohou cítit pot ebu si zvolit, na í stranu se postaví, protoře rozvod vnímají jako souboj. B hem prvního roku po rozchodu se také mohou výrazn zhor–it jejich –kolní výsledky.õ⁹⁶

Pokud od rodiny odchází otec, mohou ho chlapci velmi postrádat. Dít si navíc m že myslet, že ten rodič, který ode–el, je vlastn odmítl, a tento dojem zp sobuje dít ti problémy spojené se snířenou sebeúctou nebo depresemi.⁹⁷

2. Star–í –kolní v k, puberta (12 ó 15 let)

Š Nejsou ani dosp lí, ani d ti a cht jí být obojím; d ti v tomto v ku se stydí plakat nebo sed t n komu na klín . Touřtí po nezávislosti, která p ichází s dospíváním, aby mohly samy p íjít na to, jak se svými bou livými pocity nalofit.õ⁹⁸

V–echny pocity, které mají, v etn hn vu, zamí í na toho rodiče, o kterém si myslí, že je odpov dný za zkázu rodinné pohody. Naopak, o toho rodiče, se kterým řijí, se starají a snaří se mu pomoci s jeho smutkem, p í emřl svoje strádání odsunou s tím, že se k n mu vrátí, ať se bude tento rodič cítit lépe a nebude jifl pot ebovat jeho pomoci.⁹⁹ A zatímco se snaří tyto problémy svého rodiče vy e–it, p ípravují se o vlastní d tství.¹⁰⁰ Tímto totiž dít dostává p edasn odpov dnost, tudířl kompetenci, která mu je–t nep íslu–í, díky emřl m že trp t p etířením a jelikořl v tuto chvíli nedostává od rodičů to, co by m lo, tak i nezralostí. Do budoucna se to u dít te projeví tím, že bude na sebe brát odpov dnost za druhé lidi, která mu nepat í, a své vlastní pot eby bude považovat za nepodstatné. M že to

⁹⁴ Srov. Třpa helová I. *Dít a rozvod rodičů*, s. 93

⁹⁵ Srov. Teyber E. *D ti a rozvod*, s. 14

⁹⁶ Colorosová B. *Krizové situace v rodině*, s. 112

⁹⁷ Srov. Teyber E. *D ti a rozvod*, s. 13

⁹⁸ Colorosová B. *Krizové situace v rodině*, s. 113

⁹⁹ Srov. Tamtéřl

¹⁰⁰ Srov. Teyber E. *D ti a rozvod*, s. 14

dospívání a k dojmům, které pouze na něm je řízení všech situací v životě, tak zvanému pocitu omnipotence, v-mohoucnosti. A právě toto jsou důvody, díky nimž mohou některé jedinci mít sklon k pomáhajícím profesím, kde se jim občas daří tento model nekontrolovaně prosadit.¹⁰¹

Tyto děti svými činmi dávají najevo různé způsoby, tudíž spoustu matek, které je vychovávají samy, jsou bezradné, nemohou své děti ukáznit. Pokud se otec, který od nich odešel, snaží o trávení společného času s dětmi, ty to odmítají.¹⁰²

*Šťastný rozvod si zoufale nepřejí. Chybí jim jejich původní celistvá rodina, touží po rodiči, který je pryč, a cítí se bezmocně, že nedokážou ovlivnit obrovské změny, které se odehrávají v jejich životě.*¹⁰³

Adolescence (15 a 18/21 let)

Adolescence je ohraničená zákonem povinné školní docházky a dosažením plnoletosti.¹⁰⁴

Adolescenti mužského pohlaví reagují mnohdy neuroticky a na kterými dalšími poruchami chování, dříve mají sklony proti rozvodu zbrojit. Pokud si matka vybere nového partnera, mívají chlapci větší problém s jeho přijetím než dívky.¹⁰⁵

*Šťastný dítě si proflívá v tomto pubertálním věku určitou disharmonii. I tu, která se týká názoru. Někdy je zajedno s jedním z rodičů, jindy proti němu zbrojí.*¹⁰⁶ I ke svým rodičům je dítě v tomto vývojovém období velmi kritické.¹⁰⁷

*Šťastný je také citově rozkolísaný. Často hledá samo sebe. V některých chvílích se smíje, pak najednou za ně bere, za ně se z něho obviňuje, pak za ně obviňuje zase někoho jiného. Hledá příčinu, proč se to všechno stalo, je ono samo také vinno? Hledá samo sebe, svou identitu. Kdo jsem vlastně já? Kam vlastně patří? Budu u mámy nebo u táty?*¹⁰⁸

¹⁰¹ Srov. Schmidová, K. Rozvody, rozchody rodičů a dětí, s. 49

¹⁰² Srov. Teyber E. *Dítě a rozvod*, str. 14

¹⁰³ Tamtéž

¹⁰⁴ Paulík K. *Vývojová psychologie*, s. 39

¹⁰⁵ Novák T., Průchová B. *Jak přežít rozvodové peklo*. Brno: Jota, 2004. ISBN 80-7217-294-8, str. 14

¹⁰⁶ Třáhelová I. *Dítě a rozvod rodičů*, s. 94

¹⁰⁷ Srov. Tamtéž, s. 94

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 95

š P edstavte si v-echny mofné reakce mladistvých, znásobte je rozumovými schopnostmi dosp lého a nestálým emocionálním stavem teenagera a máte normální chování dospívajícího, který se musí vyrovnat s rozvodem rodi .ō¹⁰⁹

V t-inou se ale dospívající smi ují s rozvodem lépe neff d ti mlad-í. Oproti nim jifl nevyfladují tolik pozornosti, naopak sami pracují na nezávislosti na rodi ích. N kte í z nich se s ním vypo ádávají tím stylem, fle se snaží udrffet si od situace doma odstup a soust edí se na své zám ry do budoucna. Tato skupina adolescent se nejvíce bojí o svou vlastní budoucnost, konkrétn kvalitu manffelství nebo úsp -nost studia na vysoké -kole. Jako u d tí star-ího -kolního v ku, tak i u adolescent platí, fle pokud nemají mofnost v novat se svým zájm m, ale jsou ú astni konflikt loajality a t eba jsou i tla eni do toho, aby se stav li na stranu jednoho rodi e, a nebo se rozhodovali pro jednoho z nich, tak mívají problémy.

U n kterých mladistvých se v reakci na rozvod svých rodi projevuje pozitivní urychlení vývoje. Nap íklad v pr b hu rodinných nesnází pomáhají nejen mlad-ím sourozenc m ale i rodi m. S t mi tyto krize e-í, rozhodují s nimi, pomáhají s domácími pracemi, o mlad-í sourozence pe ují. A v tomto se jifl projevuje jejich vlastní vyžrálost a schopnost empatie. Tento progres se objevuje ale vzácn a p eváffn u dcer.

Velký po et dospívajících zeza átku cítí rozvod jako zradu. Je zji-t no, fle t icet procent z nich se snaží kv li hn vu na rozvád jící se rodi e trávit doma co nejmén asu. Pokud ale chybí dohled rodi , m fle dojít k velkým problém m. Dospívající se mohou spojit s vrstevníky, pro které je typické nevhodné chování spojené s alkoholem, drogami, trestnou inností, neprospíváním ve -kole nebo brzkým sexuálním chováním.¹¹⁰ *š V nad ji, fle budou n kam pat it, se mohou p idat k pouli nímu gangu i náboffenské sekt . Mohou se dostávat do konfliktu se zákonem.ō¹¹¹ N kte í mohou naopak upadnout do deprese a vrstevník se stranit, nebo ztratit ambice do budoucna.¹¹²*

š Intimní vztahy je mohou znervóz ovat í se o nich vyjad ují cynicky, brojí proti nespravedlnostem v kařldodenním ffivot a p ísahají, fle k sob nikdy nikoho tak blízko nepustí a fle se nikdy neoflení/nevdají.ō¹¹³

¹⁰⁹ Colorosová B. *Krizové situace v rodin* , s. 114

¹¹⁰ Teyber E. *D ti a rozvod*, s. 15

¹¹¹ Colorosová B. *Krizové situace v rodin* , s. 115

¹¹² Teyber E. *D ti a rozvod*, s. 15

¹¹³ Colorosová B. *Krizové situace v rodin* , s. 115

N kdy si budují s p ítelem i p ítelkyní vlastní domov a vlastní rodinu, aby od problém doma unikli.¹¹⁴

1.2.6 Dlouhodobé reakce

Rozvod p estavuje stres, který vyvolává adu negativních událostí p esahující afl do dosp losti, m fle mezi n pat it hor-í zdraví, prosperita a vzd lání, emo ní problémy, men-í úsp -nost ve vztazích, men-í p íjem a hor-í flivotní styl. Av-ak i zde platí, fle každé dít reaguje velmi rozdíln . I p esto, fle negativní d sledky rozvodu jsou v pr m ru celkem mírné, postihnou spoustu d tí a negativn ovliv ují adu oblastí flivota. Tudífl po ád ni fl-í po et úplných stabilních rodin ohrofluje zdraví a prosperitu na-í populace.¹¹⁵

š V dci se zabývali dlouhodobým dopadem rozvodu na d tí v období p tí afl deseti let po rozvodu a dále v dob , kdy tyto d tí z rozvedených rodin dosahují t iceti let. Obecný model objevující se ve výsledcích ady studií íká, fle zhruba dvacet p t procent z nich je úsp -ných, kolem padesáti procent má st ídavé úsp chy a neúsp chy a asi dvacet p t procent zápasí se závažnými, p etrvávajícími problémy (v úplných rodinách obdobnými problémy trpí asi deset procent d tí).õ¹¹⁶

Jako p í ina t chto reakcí m fle být nap íklad p etrvávající zloba na toho rodi e, který rodinu opustil nebo smutek po n m, upínání se na nerealistické a zidealizované vzpomínky je-t úplné rodiny, jiní si myslí, fle je rodi e p ipravili o jejich d tství. Velký po et z nich proflívá obavy ve vztazích, co se tý e d v ry, v rnosti a pocitu bezpe í. Více ne fl d tí z úplných rodin tito dosp lí poci ují osam lost a e-í manflélské konflikty.¹¹⁷

Oblasti, kterých se dlouhodob dotýká rozvod rodi , jsem rozd lila do -estí skupin: prosperita; vzd lání; emo ní problémy; klinické symptomy; návykové látky a psychosociální problémy; reproduk ní a sexuální chování; delikvence

¹¹⁴ Srov. Tamtéfl

¹¹⁵ Pavlát J. *Dlouhodobé následky rozvodu pro d tí* [on line]. Praha. Národní registr výzkum o d tech a mládefi, 31.prosince 2011 [cit. 2013-3-25]. Dostupné na WWW: <<http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1348560228.pdf>>.

¹¹⁶ Teyber E. *D tí a rozvod*, str. 17

¹¹⁷ Srov. Tamtéfl

- Prosperita

Rozdíly v prosperitě u dětí z rozvedených rodin a dětí z nerozvedených rodin se začíná projevovat v období mezi adolescencí a ranou dospělostí. Děti z rozvedených rodin dosahují nižšího vzdělání i příjmu, ať jsou závislí na sociální podpoře a dosahují slabších socioekonomických výsledků než děti z nerozvedených rodin. Dále výzkum potvrdil, že lidé z rozvedených rodin se dožívají v průměru o čtyři roky nižšího věku, jejich životní styl je nezdravější, vykazují menší míru životní pohody a prosperity oproti lidem, kteří vyrostli v rodině úplně.

- Vzdělání

Velká část rozvedených otců nepodporuje své děti ve studiu, tudíž dospělí z rozvedených rodin mají v tónu nižší vzdělání, méně kvalifikované zaměstnání, nižší příjem, méně úspor, s menší pravděpodobností si udržují pracovní místo a ať jsou mají ekonomické obtíže. Adolescenti z rozvedených rodin mají oproti adolescentům z nerozvedených rodin horší známky, horší skóre ve výkonových testech, nižší studijní aspirace a dvakrát menší pravděpodobnost, že dokončí školu. Přesto jim ale 73% z nich dokončí.

- Emoční problémy

Lidé z rozvedených rodin trpívají chronickou emoční nejistotou, vyskytují se u nich problematické osobnostní charakteristiky. Muži mohou mít celoživotní problémy s projevováním nebo i s uvdomováním si svých emocí. Tento fakt může ohrozit jejich intimní vztahy, později i manželskou spokojenost. Mnozí z nich odkládají závazné vztahy v důsledku toho, že se obávají intimity. U dospívajících dětí z rozvedených rodin se mohou objevovat pocity bezmocnosti a tužby po otci, obávají se zklamání v milostných vztazích.

- Klinické symptomy, návykové látky, psychosociální problémy

Hen v u dítěte po rozvodu rodičů je jeden z pocitů, který odeznívá jen velmi pomalu, a když přetrvává až do dospělosti, stejně jako deprese nebo úzkostnost. Na základě toho může být u dětí z rozvedených rodin ještě až šest let po rozvodu horší duševní zdraví než dětí z úplných rodin. Dále je pomocí výzkum zjištěno, že adolescenti z rozvedených rodin s větší pravděpodobností užívají drogy a alkohol, začínají dříve se sexuálním životem, ať jsou kouři, mají více příznaků deprese, úzkosti, paranoidity a narcismu, jsou úzkostnější, sociálně méně probojní a mají menší sebevdomí než dospělí z úplných rodin.

- Reprodukční a sexuální chování

U dívek, pocházejících z rozvedených rodin, nastupuje dříve puberta, jsou časněji sexuálně aktivní, mají v době mnohem více sexuálních partnerů, jsou častěji předčasně těhotné, dříve opouštějí domov. Ti, jejichž rodiče se rozvedli, možná ani neví, jak má vypadat láskyplný vztah, tudíž tento model postrádají. To se projeví, když se mladí lidé snaží tento vztah, který by jim poskytl lásku, intimitu a jistotu, hledat. S v době pravděpodobností jejich manželství také skončí rozvodem. Dále mohou manželství párů, pocházejících z rozvedené rodiny, vykazovat vážnější vztahové problémy, méně důvěru, méně úspěšnost při řešení manželských problémů, partneři jsou fláklivější, těžce kontrolují navzájem, o problémech mezi sebou nekomunikují, zaplétají se do mimomanželských vztahů. Pro ženy z těchto rodin platí, že 50% z nich porodí s v době pravděpodobností do svých dvaceti let a že jsou impulzivnější ve vztahu. Muži zase naopak manželství odkládají. Obě pohlaví trpí dvaapůlkrát více než děti z nerozvedených rodin emočními problémy (deprese, problémových chování atd.).

- Delikvence

Děti se také s v době pravděpodobností dopouštějí trestných činů nebo jsou potrestány odnětím svobody, jsou agresivnější, asociálnější a častěji jsou delikventní.¹¹⁸

Tento výčet samozřejmě není pravidlo, tak jako všude, i zde existují výjimky. I velké množství dětí z nerozvedených rodin vykazuje v budoucnu nižší prosperitu než průměrné dítě z rodiny rozvedené. Rozhodně neplatí, že stabilní rodina zaručí dítěti kvalitní budoucnost, zatímco rozvedená rodina naopak.

1.2.7 Reakce dětí podle pohlaví

Vedle rozlišení chování podle věku, je nutné je také rozlišit chování podle pohlaví. Ve své práci jsem již párkrát v průběhu textu rozlišila reakce na chlapecké a dívčí. Ty, které zmíněny nejsou, se nyní je také pokusím vysvětlit:

¹¹⁸ Pavlát J. *Dlouhodobé následky rozvodu pro děti* [online]. Praha. Národní registr výzkumů o dětech a mládeži, 31. prosince 2011 [cit. 2013-3-25]. Dostupné na WWW: <<http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1348560228.pdf>>.

Chlapci

Chlapci, kteří žijí pouze s matkou, mají větší problémy s adaptací než dívky, kteří žijí pouze s matkou a nejlépe v úplných rodinách. Jsou více odkázáni na pomoc rodičů, později se u nich může objevit agrese. Objevuje se u nich zhoršené chování i výsledky ve škole a horší vycházení se spolužáky. V situaci, kdy otec odchází, chlapec ztrácí osobu, se kterou by se ztotožnil. Zároveň tím přichází o zdroj kázně. Pro chlapce nízkého věku je rozvod těžší, než pro dívky téhož věku.¹¹⁹

Dívky

Dívky mají někdy v období dospívání konflikt s matkou. Pokud se do výchovy neangažuje otec, mohou ke konfliktům s matkou přibýt i problémy s milostnými vztahy. Matka není schopna zajistit takovou kontrolu jako otec. Dívky mohou dříve navazovat sexuální vztahy nebo uzavírat sňatky, které často ale také končí rozvodem. Dále mohou mít problémy s dosažením úspěchu na studijním a pracovním poli, které mohou přetrvávat až do rané dospělosti.¹²⁰ Často se z depresí okolo rozvodu zotavují rychleji než chlapci.¹²¹

1.2.8 Reakce dítěte jedináka versus sourozence

Prožívání rozchodu rodičů se může lišit u jedináka a u sourozence. Jestliže byl vztah sourozence před rozvodem bezproblémový, je pravděpodobnost, že se s ním lépe vypořádají oni. Mohou k sobě více přimknout, více spolu o problému komunikovat a v cíli si navzájem objasňovat, popovídat, podpořit. Starší může mladšímu pomoci s pro něj zatím neznámými situacemi, mladší naopak staršímu dodává pocit, že na to není sám.¹²² I pokud se ostatním lidem zdá, že vztah mezi sourozenci není úplně přátelský, někdy jsou na sobě sourozenci velmi závislí a rozumí si, v krizové situaci, jakou rozvod bez sporu je, mohou mít velmi podobné pocity. Sourozenci na sebe navzájem mohou spoléhat úplně jinak, než na ostatní lidi. V době změn, které rozvod často přináší, patří sourozenci mezi podstatnou část děveřin známého prostředí. V některých zemích je časté, že v zájmu spravedlnosti se děti

¹¹⁹ Teyber E. *Dítě a rozvod*, s. 16

¹²⁰ Tamtéž, s. 15

¹²¹ Srov. Smith H. *Dítě a rozvod*, s. 50

¹²² Srov. Třebašková I. *Dítě a rozvod rodičů*, s. 81

rozdíl mezi rodiči. Jedno tak zůstane s matkou, druhé s otcem. Toto rozdělení ale může znamenat obtíže pro rodiče, ale hlavně pro děti.¹²³

Také se může stát, pokud jeden ze sourozenců bude prožívát situaci jako nejistou a neznámou a bude v ní bezradný, může jako obranný mechanismus použít útok na druhého sourozence. (včetně starší na mladšího).¹²⁴

Jediná věc se může cítit více sám, nemá se se smutkem komu sdílet. Někdy se také stane, že proto, že je jediný, ho někdo z rodičů přetahuje na svou stranu. Nikdo mu ufl ale nevěne, jak se má v takovéto situaci chovat. Někdy se svému okolí stydí říci, co se u něj odehrává za pocity.¹²⁵

¹²³ Srov. Smith H. *Děti a rozvod*, s. 33

¹²⁴ Srov. Třáhelová I. *Dítě a rozvod rodičů*, s. 81

¹²⁵ Tamtéž, s. 80

2. PRAKTICKÁ ÁST

Pro mou praktickou ást jsem oslovila lidi z mého okolí, kteří zažili rozvod rodičů, a jednoho člověka, jehož rodiče se nikdy nerozvedli, přestože on je pěstován, fle m li. Skupince lidí, která rozvod zažila, jsem dala pár záchytných bodů a poprosila je, aby vyprávěli. Chtěla jsem, aby vyprávěli, co si pamatují z doby rozvodu, kolik jim bylo let, co bylo důvodem rozvodu, zda se rodiče hádali, jaké m li d tství a vztah s rodiči, kde nyní žijí, co dělají, jaký mají názor na svatbu a rozvod teď, jak si myslí, fle je rozvod jejich rodičů poznamenal a co si z něho odnáší. Ne každý ve svém vyprávění odpovídal na všechny mé body. Někdo vyprávěl rozsáhle, někdo stručně. Respondentovi, který rozvod nezažil, jsem dala podobné záchytné body, jen nemluvil o samotném aktu rozvodu, ale o tom, co probíhalo doma, co viděl, slyšel, pro ně si myslí, fle by bylo lepší, kdyby se rozvedli.

Uvádím, kolik je respondentů let, jaké mají ukončené vzdělání, případný titul, jaké zaměstnání vykonávají a jaký je jejich rodinný stav.

V druhé části mé praktické části tyto vyprávění vyhodnocuji. Sleduji, co mají respondenti z rozvedených rodin společného, čím se liší, jak se liší od respondenta z rodiny, která rozvedena nebyla. Sleduji, zda se některé prvky z jejich vyprávění shodují s poznatky, které jsem uvedla v teoretické části.

2.1. Vyprávění

2.1.1 Lucie

Bc. Lucie

- 25 let
- Vysokškolské vzdělání ekonomického zaměření J U
- Recepční

Naši rodiče se rozvedli, když mi bylo zhruba pět let, sestře byly tři. Pamatuji si, fle jsem se zrovna chovala u mamky, když nám to rodiče říkali. Pak už si pamatuji jen útržky. Myslím, fle jsem tomu moc nerozuměla. Rozváděli se, protože si otec našel novou partnerku, se kterou

ufl v dob kdy se rozvád li, ekal dceru. Matka o jeho pom ru v bec nev d la, takfle kdyfl jí oznámil, fle se chce rozvád t a z jakého d vo du, byla ur it v -oku a hodn ji to ranilo. Jak probíhal rozvod, si moc nepamatuji, byla jsem malá, ale myslím si, fle se rodi e snaffili nás do hádek moc nezatahovat a v-echo e-ili bez nás. Myslím si, fle rozvod mých rodi prob hl celkem v klidu a tichu, ale t eba si to jen myslím. Mamka poté, co se dozv d la pravdu, ufl ve vztahu s otcem necht la pokračovat. Musela ho v tu chvíli nenávid t. Ale bre et jsem ji moc nevid la, mofná plakala, kdyfl jsme se sestrou spaly.

Vím z mam ina vypráv ní, fle kdyfl se e-ila pé e o nás, cht l otec, abych -la s ním a sestra m la z stat u mamky. To jsem necht la ani já, ani mamka, ani sestra. Na-t stí se tedy nakonec rozhodli, fle budeme se sestrou spolu u mamky. Neumím si p estavit, fle bych vyr stala s ním a jeho novou rodinou, i kdyfl v kontaktu jsme s nimi byly. Vid ly jsme se s ním kařdých 14 dní, bral si nás na prázdniny, jezdili jsme na výlety. Jezdili jsme i s jeho druhou ftenou a jejich dcerou. S tou si docela rozumím i já i sestra, máme k sob blízko i v kov , ale myslím si, fle je rozmazlená. Beru ji trochu s rezervou. S jeho ftenou jsem se nikdy moc neskamarádila, nemám si s ní co íct, ani te po t ch letech. Ale ufl jsem do-la do toho stádia, kdy ji respektuji jako otcovu partnerku, ale ráda ji prost nemám. Zvlá- proto, fle si myslím, fle je vypo ítavá. fiije s mým otcem a jejich dcerou v dom mých prarodi , asi 6 kilometr od nás. Otce z ejm miluje, ale bydlí v tom dob , který pat í mé babi ce s d dou a doufá, fle afl um ou, bude ho mít pro sebe. Takfle kdyfl se chceme vid t s babi kou a d dou, vídáme se i s ní. Jinak za otcem jezdíme ob se sestrou i te , kdyfl ufl jsme dosp lé, kařdých 14 dní.

Co se tý e mého pohledu na rozvod, myslím si, fle kdyfl manflelé vidí, fle ufl to k tomu není, tak je lep-í, kdyfl jdou od sebe, a to i kdyfl tam jsou d ti, protofle ty d ti se neklapajícím vztahem svých rodi a hádkami doma akorát trápí. Trochu se bojím, fle ode m partner taky asem odejde, kdyfl to mohl ud lat i m j otec, p esto fle m l doma dv malé hol i ky. Ale p esto bych se sama vdávat a mít rodinu cht la, i p es tu mou ob asnou ned v ru doufám, fle si najdu mu fle, se kterým mi to vyjde a na-e manflelství bude – astné.

2.1.2 Jiří

Ing. Jiří

- 41 let
- Vysokoškolské vzdělání ekonomického zaměření
- Soukromý podnikatel

Nejvíce informací, které mám o rozvodu svých rodičů, vím z rozvodových papírů a z vyprávění mé babičky.

Důvodem rozvodu svých rodičů bylo to, že si matka našla jiného partnera. Zdá se, že to podle babiččiny slov tím, že táta hodně pracoval, život se začal sbíhat do rutiny a matce scházelo nějaké rozptýlení. Chodila do kina, do divadla, chtěla dostávat dárky, lepší auto atd., a táta si to nemohl dovolit. Také ho nutila ke vstupu do strany, aby získal lepší práci a bydlení a více peněz, což otec nikdy neudělal. Na základě toho si našla jiného muže, který v té době byl členem, vydával si slušné peníze a nabídl jí to, co jí můj otec nabídnout nemohl. Když se rozvedli, mému bratrovi bylo devět a mě dva roky. Z tohoto období je jisté, že si nepamatuji nic. Jedleště, že matka odešla způsobi, který nikdo neekal a to, že si po kala, ale táta odešel na odpolední smůnu, pak přijel st hovací nákladák a v z, do kterého si naloffila všechny věci, všechny nábytek, koberce, všechno doma bylo, a mě i bratra nechala v bytě a odjela. Díky tomuto jejímu způsobu chování jsme byli s bratrem sviněni do péče otce. Tak od svých zhruba čtyř let si pamatuji pár věcí. Tím, že táta měl najednou nás dva na krku plus nízké alimenty, musel pracovat na dvě směny. Proto jsem ve školce zůstal do pozdních hodin, protože táta byl z práce unaven a občas když spal po ranní směně, tak zaspal a nepřišel mě vyzvednout do školky. Výdělek byl i přesto slabý, tudíž jsme šli šodkaty ke kače. Když byl táta v práci, často nás hlídaly babičky.

Matka byla rodinou zavrhnuta a o nás nejevila zájem, takže jsme se vůbec nestýkali, a vlastně poprvé jsem ji viděl v svých asi sedmnácti letech. Chodil jsem na střední pro myslovku. Platila na nás mizerné alimenty a i tak si fládala o snění, proto šla za mou tidičkou a ptala se jí na nějaké informace, které k tomu potřebovala. Už přeci nevím, o co šlo, ale mám takový pocit, že má profesorka jí nevyhovovala, tudíž drfela se mnou.

Celé období od těch 4 let si pamatuji jako hodně samotácké, protože brácha byl o 7 let starší a měl jiné zájmy, otec byl často v práci a já jsem si hodně zvykal na samotu. Co si pamatuji z rodiny, jsou obě babičky, u kterých jsem často trávil dny nebo víkendy. Bydlely

na-t stí poblífl. Nejv t-í radostí bylo v té dob chodit do -kolky, kde jsem byl mezi d tmi a mohl jsem si hrát, povídat, blbnout. Vyr stal jsem v podstat sám, tudífl jsem si sám p ipravoval v ci do -koly, nakupoval, va il.

K tátovi jsem m l nejkrásn j-í pocity, pocity bezpe í, lásky, d v ry, radosti, vycházeli jsme spolu velmi dob e. Hrozn rád jsem si s ním hrál, kdyfl m l as, a byl jsem na n ho na-tvaný, kdyfl m musela vést u itelka ze -kolky dom a zvonit na zvonek tak dlouho, nefl se probudil. Na druhé stran jsem cítil hodn velký pocit smutku a samoty, kdyfl nebyl doma. O matce se u nás doma nemluvalo. Myslím si, fle podle toho, co jsem pozoroval u spolufláka , které m ly maminku, byla výchova s otcem provázena men-ím projevem n flnosti, on e-íl problémy drsn j-ím zp sobem, nerozmazloval m .

Rozhodn m to do budoucna poznamenalo. Ur it ve t ech základních v cech to cítím. První v c je ta, fle poté, co jsem zjistil, fle matka nás opustila, tak ve své podstat z toho mám pocit, fle kdykoli se stane, fle dojde k n jaké hádce mezi mnou a partnerkou a ona odchází, se hrozn za nu bát toho, fle z stanu sám. Za druhé jsem hodn asto byl nucený být v d tství sám a zvykl jsem si na samotu, která v normální rodin není b flná, protofle tam jsou rodi e s d tmi p ítomny a jsou p íkladem pro to, jak to má být. Tudífl spory ve vztazích e-ím tím, fle se stáhnou do své vlastní ulity a v p ípad , fle partnerka odejde, nemám tendenci jít a bojovat aby se vrátila, protofle jsem na tu samotu zvyklý a dokáflu si p edstavit, fle budu sám. Za t etí mám obecn ned v ru k flenám a strach z ublíflení.

Rozvod povafluji za nejkrajn j-í a nejposledn j-í e-ení, do poslední chvíle bych se snaflil zjistit, co komu v tom vztahu vadí a pracoval na n m, kv li záchran rodiny. Na druhé stran kdyfl si ti dva lidé opravdu nerozumí, nemají stejné hodnoty a zájmy, tak nemá smysl flit ne-astný flivot jenom na základ toho, fle budou drfllet rodinu pohromad . Já se musím p iznat, fle sám jsem jifl rozvod absolvoval. Myslí, fle svatba z mé strany byla nerozváflnost. Cht l jsem, aby mi n kdo byl nejbliífl-í, a jsem p esv d en, fle to je práv manfl/flanka. Ale znali jsme se p íli-krátce, kaíflý cht l n co jiného a od manflství také o ekával n co jiného. Proto jsme se po necelém roce rozvedli. Te , pokud bych do svatby -el, bych si dal v t-í pozor, a musel bych si být jist, fle to bude trvalé.

Myslím tedy, fle si z rozvodu mých rodi odná-ím hodn samoty a málo fyzické p ítomnosti, objímání a lásky. P ed dv ma roky jsem chodil k psychologovi. D vodem bylo, fle se mi neda ilo v partnerských vztazích, a cht l jsem v d t, kde je d vod. ekl mi, fle se nedovedu druhému lov ku zcela oddat a vloflit do n ho d v ru, fle m neopustí.

2.1.3 Radka

Bc. Radka

- 23 let
- Studentka navazujícího magisterského studia sociálního oboru J U

Hodně ufl jsem toho zapomněla, snažila jsem se to vytrusit, nemyslet na to.

Rodiče mi oznámili, že se budou rozvádět, chvilku před mými narozeninami, které mám v prosinci. Rozvádějí se o Vánocích. Pro nás se stará sestra, to byl navíc výhoda. Neregistrovali jsme žádné velké hádky. Obě strany se pohádaly, ale to jsem brala jako normální. To je přece v každé rodině. Byli na sebe i více nepřátelivější, ale nemyslela jsem si, že by to vedlo k rozvodu. Posadili se s námi a řekli nám to. Nejkrásnější svátky v roce tak proběhly v nehezké atmosféře a nerada na to vzpomínám. Otec obvinil matku, že si našla jiného, ona jeho, že ufl jim to neklape, že jí nic nedovolí, nudí se s ním a chce jít k němu, zábavnějšího.

K mamce do práce nastoupil pracovník, vyhlášený holka. Mamka se do něj zbláznila a to ještě urychlilo její rozhodnutí se rozvést. Otce to vrcholně našlo, protože toho mufl znal. Celá rodina jsme ho znali, obě strany k nám chodily i se svou ženou, často se i před námi chlubil svými milenkami. Ani to mamce nevadilo, viděla v něm to, co neviděla v tátovi. Za rozvodem si stála.

Táta pak za námi se sestrou chodil, a mamku ještě přemluvíme, brečel před námi, dělával ze sebe chudáka, tvrdil, jak mu máma ublížila, jak hrozně se zachovala. Trošku jsme se od mamky odtáhly, bylo nám táty líto a říkaly jsme si, že má pravdu. Pak jsme si jednou s mamkou sedly a řekly jsme jí to. Ta byla v ústí a začala se chovat přesně jako on, šokovala nás proti němu. Pomlouvala ho u nás, mluvila o něm hnusně. Byly jsme z toho docela ve zvláštním rozpoložení, tak jsme se se sestrou domluvily, že je necháme, a si to vyřeší spolu, že jim do toho nebudeme zasahovat. Potom, když táta zase mluvil křivě o mamce a my ho nechtěly poslouchat, našel se, že jsme se spikly proti němu, byl naštvaný, začal se k nám chovat hnusně, stejně jako předtím k mamce.

Celá naše domácnost se rozdělila na dvě části, každý měl svůj prostor, své peníze ze své výplaty. Máma sestru flivila máma, nám kupovala všechno, otec si flil jen sám pro sebe. My jsme třeba jedly chleba s máslem, protože jsme neměly tolik peněz, on si kupoval dobrá jídla a pak kolem nás chodil, jak to má moc dobré. Takhle nás provokoval pořád. Když nezabíraly

provokace, nastoupily výhrůvky. říkal t eba, a se vyst hujeme, a táhneme z baráku, fle nám tu nic nepat í. Já jsem tou dobou bydlela ve studentském byt v eských Bud jovicích, domu jsem jezdila na víkendy. Ob as se stalo, fle mi t eba o p lnoci volala sestra, fle musí jít z domu, fle otec p i-el domu opilý a vyhrofluje jim. Za al hodn pít, kdyfl vid l, fle jeho vztah ufl se nedá zachránit. Mamku pomlouval po celé vsi, vykládal o ní, fle je d vka. M li jsme krásný d m, a i kdyfl rodi e kou ili, dohodli jsme se, fle se doma kou it nebude. Nikdy se tam také nekou ilo. Te tam otec za al kou it pravideln , d lal to naschvál, n kolikrát nám vyfukoval kou do obli eje, protofle v d l, jak to nesná-íme. Jednou, kdyfl to takhle ud lal sest e, zlomila mu u toho cigaretu. On se na-tval, popadl ji a za al ji -krtit. My jsme ji s mamkou bránily. To bylo poprvé, co jsem u n ho zaregistrovala fyzické násilí. Tato hrozná atmosféra trvala asi rok, nefl mamka na-la nové bydlení. Ale psychický nátlak z obou stan, tedy hlavn od otce trval asi t i roky. TMMy jsme do nového bytu s mamkou. Kdyfl jsme se st hovaly, bylo to n co hrozného. Rodi e se prali o kařdou mali kost, o kařdý kus nádobí. Starý talí , po kterém afl do te nikdo nezatoufil, cht li najednou oba. Bylo hrozné, se na to dívat. Potom mi táta za al volat. Volal mi kařdý den, řadonil, a se máma vrátí, a ji p emluvím. Já jsem chodila do -koly, do maturitního ro níku. M la jsem spoustu u ení, ale v t chto podmínkách se mi neu ilo v bec dob e, nemohla jsem se na to soust edit. Proto se mi dost pokazily -kolní výsledky. Za ala jsem mít hodn velké problémy. Ufl jsem nev d la, co d lat, po řád jsem bre ela, do toho se je-t se mnou roze-el p ítel. Kamarádka mi poradila, abych si na-la psychologa. Kdyfl jsem k n mu p i-la, vypadala jsem jako hromádka ne-t stí. ekla jsem mu v-echo, co m trápilo, ale on mi na to ekl, fle jsem v pubert a fle to v-echo jenom zveli uji. To mi v bec nepomohlo, práv naopak.

Mamka ekla, fle ufl chlapa nikdy nechce vid t. Pak ale za 14 dní na to byl u nás nast hovaný ten její nový p ítel z práce. Nic nám p edem ne ekla. P i-la jsem ten domu, a tam byly v-ude jeho v ci, bylo to hrozné. On byl navíc řenatý a m l dv dcery stejn staré jako já se sestrou. Znalý jsme se ze -koly, ale po tomhle na-e kamarádství padlo. Mámin nový p ítel se v noval kulturistice, zdrav jedl a posiloval. Vřdycky, kdyfl jsem p ijela po týdnu domu a t -ila se po -kolní jídeln na mam iny dobroty, ekala m jen prázdná lednice, kterou on upravil podle svého. Byly tam samá zdravá jídla. M říkal, fle jsem tlustá, stejn jako mamce. Ta kv li n mu hodn zhubla. M p i-la hubená na kost, on jí po řád říkal, fle je tlustá. Buzeroval m nejen v jídle, ale ve v-em, co jsem d lala. Po řád u m vyzvídal informace o tátovi. To mi bylo hodn nep íjemné. Nev d la jsem, jak se chovat, nem la jsem je-t tolik rozumu. Toho chlapa jsem nenávid la, ale vid la jsem, fle ho mamka miluje, tak jsem byla

zticha a trpěla to. Nemohla jsem si ufl s mamkou ani popovídat, měla ho pořád za zadkem. Hodně jsme se oddělily.

Nakonec když ufl to nebylo k vydržení, jsem se rozhodla, že se vrátím zpět k tátovi. Ten byl rád a snažil se. Byl na mě hodný, zase jsme se sblížili. Koukali jsme na fotbal, chodili jsme do kina, trávili jsme hodně času spolu, pomáhala jsem mu zapomenout. Když jsem měla maturitní ples, hádali se mezi sebou, kdo půjde. Mamka řekla, že chce s sebou svého přítel a nechce tam tátu, otec řekl, že jestli tam bude ona, tak nepůjde on. A naopak. Stavěli mě stále do toho, abych si vybírala mezi nimi. To bylo hrozné. Navíc si myslím, že pít-lo v-ěchno tak nějak najednou. Uení na maturitu, problémy ve škole, první láska. A nikomu jsem se nemohla svěřit, protože na-í e-ili rozvod a to bylo mnohem dleflit j-í.

Takhle to -lo n jaký ás, rodi e se tou dobou je-t soudně vyrovnávali. Bylo to ale hlavně pes papíry, když spolu někdy mluvili pes telefon, jenom si -flen nadávali. Táta dost pil, chodil každý víkend do hospody. Někdy pít-el opilý a bre-el. Někdy ho chytil naopak záchvat agrese, házel v cmi a byl nepříetný. Rad-í jsem -la vřdycky spát. Já jsem se v tu dobu učila na maturitu. Občas se stalo, že u nás byli jeho kamarádi z hospody, popíjeli a dělali hluk do rána a to jsem se vůbec nemohla učít. Poase se v hospodě seznámil s nějakou ženou. Byla z Ukrajiny, vdova se třináctiletou dcerou. Byla zadlužená, v naší obci neměla hezké jméno. Jenže táta byl -astný, že si n koho na-el. Za nedlouho se k nám i s dcerou nasthovala. Vřdycky, když jsem pítjela domů, byl tam stra-ný nepoádek, nevětila, neuklízela. Její dcera koučtila, chodila domů, jak se jí zachtlo. Její matka ji bránila, jak mohla. Když se moje mamka dozvěděla, že v domě, který jí je-t z poloviny patil, bydlí cizí žena, nelíbilo se jí to. Řekla jí, že si nepuje, aby tam bydlela, dokud nebudou s otcem majetkově vyrovnání. Otcova přítelkyně jí ale vyhodila, nebo na ni zavolala policii. Takže mezi mými rodiči vznikly další spory, táta jí samozřejmě bránil. Já jsem se s ní taky hádala, od té doby co pít-la, vypadal d m hrozně. Ona se jednou opila a byla na mě hnusná. Táta jen ml-el a poslouchal, nezastal se m. Nakonec to dopadlo tak, že se otec postavil proti mně a řekl mi, a odtud vypadnu. Po tom v-ém, co jsme s ním z stávala doma, přestože jsem mohla být s kamarády, po tom v-ém, jak jsem se o n j starala. Řekl, že m flivít nebude. Je-t chvíli jsem tam z stala, nechtěla jsem mu udlat tu radost, navíc chtěla jsem chránit ná-d m. Zamykala jsem si pokoj, protože dcera tátovy přítelkyně mi nosila obleení, rozbila mi pár věcí, pouflívávala mojí kosmetiku. Poád m vyhazovali, afl ufl toho na mě bylo moc, tak jsem jednou fakt ode-la, ale nevěděla jsem kam jít. U mamky bydlel pořád její povedený přítel, sestra se zdrflovala v-ude moflně, jen aby nebyla doma s nimi. Nechtěla jsem ani k jednomu,

ale nakonec jsem se vrátila k mamce a s tátou jsem se opět stýkala. Sestra si poase na-la podnájem, já jsem s nimi žila poád. Po těch letech s ním se mamka konečně rozhodla, že se s ním rozejde. Když mu to ale řekla, začal na ni být hnusný. Tajně si půjčil náhradní klíč od bytu. Občas tam přišel a chtěl se vrátit. Několikrát jsme ho vyhodili, i já jsem na něj křikla, a ufl nám dá pokoj. Vystřihovali jsme mu vci před d m. Dozvěděla jsem se, že mamce celou dobu lhal. Se svou ženou vůbec neměl v plánu se rozvádět, ale udržoval s ní stále vztah. Ještě chvíli po rozchodu s mou mamkou nás obtěžoval. Teba se opřel do zvonku a zvonil půl hodiny, nebo kopal do dveří. Několikrát zaštrčil do zvonku sirku, aby nepřestával zvonit. Snadil se mamku vynervovat. Pak dal konečně pokoj, jeho žena nakonec podala žádost o rozvod. Takže ufl je taky rozvedený. Otec se nakonec se svou přítelkyní rozešel, ná-d m se prodal a oni se konečně finančně vypořádali. Tebydlí v jiném městě s novou přítelkyní. Já v současné době bydlím s mamkou, kam jezdím stále jenom na víkendy, přes týden jsem v eských Budjovicích. S žádným členem otcovi rodiny nejsem v kontaktu. Vbce se o nás se sestrou nezajímaly. Po rozvodu mých rodičů nás s mamkou a sestrou všechny tři odespaly.

Co se týká mého vztahu k mufl m, je možná pravda, že jim moc nevěřím. Myslím si, že v-ichni mohou být jako můj otec. Občas když jsem viděla, že se nějaký mufl chová hezky ke své dce i, řekla jsem si, jestli náhodou není pedofil. Já jsem to nikdy nezažila, tak mi to nepřipadá normální. Te ufl se snadím chápat, že to takhle normální je. Trochu se bojím, že když si v flivot najdu nějakého mufla, že mi jednoho dne odejde. Teba když budu stárnout, najde si mladší přítelkyni. Nevěřím, že splní, co slíbí, a mám problém věřit, že nějaký vztah mže být ufl napoád.

Rozvod bych sama jako partnerka zaflit nechtěla, takže se dá říci, že jsem proti němu. Trpív-ichni. Na druhou stranu, nefl být s někým, kdo si vás neváflí a nemá vás rád, je asi lepší od něj odejít. Já se budu ale snažit najít si takového partnera, se kterým bych se později nemusela v nenávisti rozvádět.

2.1.4 Erik

Erik

- 26 let
- Základní vzdělání
- Zedník

Rodiče se rozváděli, když mi bylo zhruba třináct. Myslím, že dcerou byly různé spory. Nedokázali se dohodnout snad na nic. Tenkrát jsem se snažil nebyť moc doma. Vypadalo to tam špatně. Hádky na denním pořádku, bouchání dveří, rozbíjení věcí. Například jsem se snažil protestovat hlasitě pomocí hudbou, ale párkrát se stalo, že se to nelíbilo sousedům. Když bylo po desáté večer, volali policii za rušení nočního klidu. Tak jsem to dělal tak, že jsem vůbec nebyl doma. Čas jsem trávil u kamarádů doma, kde jsme hráli počítačové hry, nebo venku s partou.

Ve škole jsem měl docela dost problémů. Moc jsem se doma nemohl učit. Spoustu látky jsem nechápal a rodiče se mi moc nevěnovali, tak mi to neměl kdo vysvětlit. Proto jsem měl špatné známky. Zvykl jsem si na to a pak mi to už ani nevadilo. Ve škole mě to bavilo hlavně proto, že jsme dělali srandu s kámoškama. Občas i z jiných spolužáků. Za to jsem pak měl spoustu poznámek, nebo museli chodit rodiče do školy. To pak byl doma zase problém. Když jsem se na sebe navzájem hádali, říjete to vina. Tou dobou jsem chodil na fotbal, který mě bavil. Měl jsem i dost neomluvených hodin, protože jsem občas zaspal, nebo jsem do školy nešel vůbec. Základku jsem dodělal a pak jsem nastoupil na učební. Z toho mě ale brzy vyhodili, protože jsem tam vůbec nechodil. Neměl jsem moc peněz, tak mi jednou kamarád nabídl, jestli nechci prodávat marihuanu. Souhlasil jsem, protože mezi kamarády bylo spoustu lidí, kteří ji kouřili. Takhle jsem si vydělával docela dlouho, občas jsem pracoval jako kuchař a občas jako zedník.

Rozvod rodičů trval docela dlouho, několikrát si to i rozmysleli, pak jsem si řekl, že dlouho dělá majetek a peníze. Po té, co se rozvedli, se matka odstěhovala ke svému novému příteli a jeho malému synovi. Táta si taky našel novou přítelkyni, také s malým chlapcem. Zůstal jsem bydlet s ním. Jeho přítelkyni jsem ale neměl rád. Věchno jí na mě vadilo, tak jsem se s ní dost často hádal. To pak byl naštvaný i táta. Do toho všechno tam šel ten její kluk, takže jsem se rozhodl, že se odstěhuju. Sehnali jsme si s kamarádem podnájem. Tenkrát už mi bylo asi devatenáct. Od rodičů jsem peněz moc nedostával a do práce jsem nechodil, takže jsme několikrát neměli na nájem. Pořád jsem si vydělával prodejem marihuany, kamarád, se kterým jsem bydlel, také. Počase jsem zjistil, že k tomu škeřtuje ještě s pervitinem. A to byl asi bod, ve kterém jsem měl peníze. Ale nepěstoval. Byl jsem šťastný, že jsem konečně svobodný a chtěl jsem všechno zkusit. Počase jsem ho začal prodávat s ním, ale nešlo to tak lehce jako marihuana. Asi dvakrát jsem ho i zkusil. Pak se stalo, že jsme právě pod předsobním šperníkušpěmýřeli, kde vzít peníze, když nás napadlo, že pojedeme do baru

a vezmeme si je od barmanky. Dělala tam jedna moje známá, tak jsme si řekli, že bychom se s ní mohli domluvit a vyřešit to bez problémů. Ale situace tam se trochu zvrhla. Nepoznala mě a chtěla volat policii. Probíhala tam nějaká rvačka, kamarád měl u sebe dokonce nůž. Vše se odehrálo hodně rychle, je to jak jsme byli šokováni, tak si to moc nepamatuji. Ale ona nás potom udala, takže jsme měli oba sedět. Já jsem dostal osm let. Za násilí, pro epadení baru s následkem ublížení na zdraví (opravdu si nepamatuji, že bych ji poezal) a distribuci drog. Kamarád dostal to samé, plus tam měl ještě něco z dítka. Dostal dvanáct, mě to po odvolání snížili na šest. Za vzorné chování mě pustili po čtyřech letech.

Teď bydlím opět s otcem, který se v mezích své přítelkyně rozešel, a asi je to nějaký čas budu. Nechal mě zůstat u sebe ve firmě, protože to byla jedna z podmínek propuštění. Peníze, které si vydělám, musím ale dát rodičům, protože za mě zaplatili veškeré náklady, právníka, odkodné barmance i baru a nějaké nedoplatky za zdravotní pojištění. Takže je to nějaký čas potrvá, než se budu moct opět osamostatnit a začít nový život.

Svatbu rozhodně nechci, protože to pro mě je jenom problém s pozdějším rozchodem. Proti rozvodu nic nemám. Kdyby to nejde, tak to prostě nejde.

2.1.5 Helena

Helena

- 23 let
- Studentka bakalářského studia sociálního zaměření J U

Mí rodiče se hádali, vlastně, už když jsem byla dítě. Nevím tedy přesně, kdy to začalo. Myslím si, že v té době hádek vyvolával otec. Nelíbila se mu spousta věcí, které dělala matka. Například jí obviňoval, že utrácí moc peněz. Podle mě to nikdy nebyla pravda, a když utrácela, tak za věci pro nás, děti. Takhle zpětně si pamatuji, že mi koupila spoustu věcí, které jsem si přála, aby mi udělala radost. Kdybych ale věděla, jak za to pak bude pykat, nikdy bych to pro ni nechtěla. Mamka v té době reagovala ústupkem, protože z něho měla strach, a nedalo se mu nic vysvětlit. Vždycky měl svou zatvrdelou (a často nesprávnou) pravdu.

Jelikož mám další tři sourozence, mamka strávila poměrně spoustu času na mateřské dovolené a táta v práci. Pamatuji si, že vždy, když se vrátil z práce, pro nás ostatní končila jakási pohoda a byli jsme připraveni, že zase přijde nějaká hádka. Nejčastěji tímto tématem byly finance, nebo rozdílné názory ve výchově. Jelikož finančně bohatší byl otec a mamka se starala

o nás, mylně se domníval, že všechny peníze jsou jeho. V důsledku toho nadával mamce, pokud koupila něco dražšího. Musela mu odevzdávat útenky, aby přesvědčila, že za což jeho peníze utratila. Pokud v nich našel něco, už ho uznal, že to my nebo ona nepotřebujeme, bylo zle. Ve výchově byl on ten, kdo nám spoustu věcí zakazoval a spoustu věcí prikazoval. Vlastně si myslím, že jsme se ho všichni báli. Otec byl velmi přísný. Nemyslím si, že by to bylo až tak úplně špatné, snažil se z nás vychovat skromné a slušné lidi, ale na starší bratry byl až moc přísný, trestal je za každou maličkost. Přeháněl to, myslím si, že i poloviční tvrdost by bohatě stačila. V důsledku toho si myslím, že všechny jeho děti nemají moc sebevědomí, protože byli zvyklí, že všechno udělaly, bylo špatné, nevědí si, nemají schopnost se prosadit. Mamka se snažila se nás zastat, ale táta se pak vždycky obrátil proti ní. Ani se vlastně moc nezajímal o naše kamarády, spolužáky, učitele, o naše zájmy do budoucna a pocity. Na tohle tu byla mamka, k té jsme všichni měli mnohem blíže. Ona na nás byla moc hodná, vlastně všechny věci po citové stránce s námi proflívala ona. Otec v tomhle smyslu nefungoval. Někdy, když nás chtěl vzít ven, jsme já a můj mladší bratr plakali, že s ním nechceme. Když se hádali, vím, že sourozenci se spíš schovávali, aby to neslyšeli. Já jsem se ale bála o mamku, protože se vždycky stávalo, že na ni hrozil, a několikrát ji i ušáhl. Tudíž jsem chtěla být hádkám přítomna, abych když tak mohla mamku uchránit. Pamatuji si, že jsem několikrát staršímu bratru vyčítala, proč nejdu se mnou, ale tvářili se, že to není jejich věc. Jak už jsem řekla, byli otcem vychovávaní velmi přísně, vlastně tak, že nemohli nikdy říct svůj názor a zájem, takže asi ani teď, i když vědí, že nedělá dobrou věc, by se mu neodvážili odporovat. Já jsem byla ale trochu jiná. Samozřejmě jsem měla radši mamku, takže mi bylo jedno, že se na mě v případě, že se jí zastanu, bude otec zlobit. Vlastně by to ani nebyla žádná nová situace. Ale hlavně jsem se o ni jako o křehký bytost hrozila. Táta když byl naštvaný, měl po žádnou sílu. Všechny hádky končily tak, že on vyhrál, svoje si prosadil, mamka neměla šanci. Dlouho po tom se ještě tleskala a plakala, my jsme v té době byli s mladším bratrem a sestrou s ní, nebo jsme brečeli u sebe v pokoji. Několikrát byla zoufalá a nedělala, co dlat, tak jsme spolu vymýšleli řešení a plány. Několikrát se stalo, že jsem do jejich hádky musela zakročit, ať jsem mamku přemluvila, ať jde radši pryč, než se hádat. Několikrát jsem viděla, jak otec matku mlátí a v tu chvíli jsem ho hrozně nenáviděla. Asi dvakrát po takovéto hádce na mě mamka volala policii. To jsme pak museli všichni povídat, co jsme viděli. Táta se v té době po hádce sebral a odešel na pár hodin z domu. Asi tušil, že ho tam všichni v tu chvíli nenávidí. Jednou jsem musela dokonce i já použít fyzickou sílu proti němu, abych mamku uchránila. S otcem jsme se hodně hádali i my děti.

To jsou ty nejhorší zážitky, které si z dětství pamatuji, týkající se vztahu mých rodičů. I přes to všechno se rodiče nerozvedli, vydrželi to tak, třeba otec si našel práci v jiném městě, takže je v tichu času pryč. Mezi mými rodiči jsem nikdy nezafila žádný náznak lásky nebo něžnosti, snad nikdy jsem neslyšela, třeba by si řekli hezkého slova. Se sourozenci mám dobrý vztah. Vzhledem k tomu, třeba nás je víc, tak jsme si v dětství hrávali často spolu.

Na druhou stranu i přes všechny tyto oklikové věci, které otec mamce prováděl, ho mám ráda, mám ho ráda jako člověka, je to člověk jako každý jiný, je smutný, je nemocný, stárne. Občas je mi ho líto, třeba vlastně je tak sám, protože děti i manželka ho odmítají, ale myslím si, třeba je to jen jeho vina. Jak už jsem řekla, ve chvílích hádek jsem ho nenáviděla, ale byly i chvíle, kdy mi s ním bylo dobře. Často jsme s ním chodili ven, a i přes pořádání obrovskou nechuť se nám tam líbilo. Zafila jsem s ním samozřejmě i spoustu hezkých chvil. Víím, třeba nás děti milují rád. Právě proto pro mamku asi bylo mnohem těžší zaujmout k němu a k hádkám mých rodičů nějaký postoj.

Dodnes jsem si s ním však nevytvorila žádný hluboký vztah. Naše komunikace vždy byla a je strohá a velmi povrchní. Takto je to i v případě mých sourozenců. Když už jsem byla starší, nebála jsem se mu říct svůj názor, i za cenu toho, třeba přijde nějaký fyzický trest. Někdy jsem se bránila, někdy ne. Čím jsem ale byla starší, tím jsem se ho bála méně a méně, spíše jsem jí někdy opovrhovala. Chvillemi jsem si o něm myslela nepříjemné věci. Posledních pár let, když už jsem starší a víím, třeba v mnoha případech nemá pravdu, jdu si za tím, co chci já. Byla jsem připravena bránit sebe, mamku i sourozence, nebála jsem se mu fyzické napadení vrátit. Vždy je to člověk stejný jako já! Není nic víc! Chápu, třeba mamka, mírumilovná a láskyplná zalíbená, se ho vždy bála, jakmile na ni zvýšil hlas, začala se třást a bušilo jí srdce. Tyto příznaky jsem jako malá měla také.

S mamkou jsem vždy měla špatný vztah, mohla jsem se jí svěřit s jakýmkoli problémem i radostí. Některé věci jsme i tátovi raději neříkali, protože jsme věděli, třeba by akorát bylo dusno. Velmi často jsem jí přemlouvala, aby podala žádost o rozvod. Víím, třeba o něm v krizových situacích (po hádkách) uvažovala, dokonce nejdříve kontaktovala právníka. Potom si to ale vždy rozmyslela. Myslím, třeba to bylo z důvodu strachu. Řekl jí, třeba pokud podá žádost o rozvod, bude se o nás děti štatat. Dále si myslím, třeba rozvádět se s patřičnými, z toho těmi nezletilými, jedním domem a ne moc velkým finančním kontem, není zrovna jednoduché. Ale podle mě, se měla rozvést již, když začalo z jeho strany týrán. Fyzické, psychické i finanční. Jsem přesvědčena, třeba by bylo lépe i matce, i nám dětem. A možná vlastně i jemu, nemusel by se tak často rozčilovat. Ale určitě bychom byly ušetřeny

spousta stresu i strachu, doma by ubyly hádky i šdusná atmosféra. Na druhou stranu si neumím představit, jak by vypadal styk s ním po rozvodu. Asi bych s ním nevydržela celý víkend, nebo dokonce týden, bez mamky. Všechny procházky a výlety s ním se daly vydržet proto, že byly jen na chvíli.

Je mi záhadou, že když v těmto manželství má rodiče problémy v hádkách, zplodili tolik dětí. Vlastně ani nechci přemýšlet nad tím, jestli jsme vznikly z lásky a z toho, že si nás rodiče (nebo mamka) přáli.

Bohužel se musím přiznat, že mě to, co jsem v dětství viděla, poznamenalo, co se týká mého vlastního budoucího sňatku. Hodně si rozmyslím, než se za někoho provdám. Ráda bych ho napřed dobře poznala, abych mohla odhadnout jeho pozdější (třeba i násilnické) sklony. Jako každá žena bych ale manželka a dítě chtěla, tudíž budu oproti každé přede mnou doufat, že mě to vyjde a hlavně, že můj partner nebude mít stejné vlastnosti, jako můj otec. Také mám trochu problém s tím, že jsem nikdy neviděla, jak má správný vztah mezi mužem a ženou vypadat. Tudíž se trochu bojím toho, abych to ve svém vztahu uměla já.

Jeden z mých bratrů si již založil svou rodinu, druhý bratr se odstěhoval do jiného města kvůli studiu, já v současné době bydlím s prarodiči.

2.2 Analýza

V analýze budu porovnávat respondenty mezi sebou, zjistím, v čem se ve vyprávění shodují a čím se liší. Dále budu sledovat, jak jejich názory korespondují s tím, co jsem vysvětlila v teoretické části.

Kdybych měla respondenty zařadit do vývojové etapy podle toho, v jakém věku zažili rozvod, zjistím, zda každý je v etapě jině. Rodiče Jiřího se rozvedli, když spadl do etapy raného dětství, Lucieiny rodiče se rozvádějí, když byla předškolák. Erik byl ve starším školním věku, právě prožíval pubertu, Radka již spadala do skupiny adolescentů.

V každé rodině vypadal rozvod rodičů jinak a každý z nich také jinak reagoval a jinak ho prožíval.

U tří z těchto respondentů bylo důvodem k rozvodu rodičů odchod k jinému partnerovi jednoho z rodičů, u jednoho respondenta to byly odlišné názory rodičů a neschopnost se domluvit. Oba tyto důvody se nacházejí na podobných místech příběhu o rozvodu, které jsem uvedla v teoretické části. Helena, jejíž rodiče se nikdy nerozvedli, ale hádky u nich doma probíhaly na denním pořádku, uvádí důvody hádek podobné jako Erik, totiž rozdílné názory a neschopnost se domluvit, plus navíc ještě konflikty ve finančním hospodaření a hrubé jednání ze strany otce. Tyto problémy také uvádím jako časté důvody rozvodu.

Rodiče srozumitelně a v klidu vysvětlili dětem to, že se budou rozvádět, pouze u dvou respondentů, Lucie a Radky. Lucie byla ale ještě malá, tudíž okolnostem rozvodu nerozuměla, Radka rozuměla velmi dobře. Dokázala tedy na rozdíl od ostatních respondentů pochopit, proč k rozvodu dochází. V jejím případě se rodiče ale nezachovali zrovna taktně, když jí fakt, že se budou rozvádět, oznámili chvíli před jejími narozeninami. Rozvádějí se o Vánocích, což také není pro děti zrovna vhodná doba. Radka byla sice skoro už dospělá, ale uvádí, že Vánoce jsou pro ni nejkrásnějšími svátky v roce a tímto sdělením je měla zkaženě. Neprožila tyto svátky v klidu a pohodě a nerada na tu dobu vzpomíná. Myslím si, že rodiče byli v tomto případě neohleduplní.

Erik ve svém vyprávění neuvádí, jak se o rozvodu dozvěděl. Jiří byl ještě velmi malý, ale ani později mu nikdo nic nevysvětlil, matka od něho odešla bez vysvětlení, opustila ho, nechala je s bratrem samotné v domě, dokud otec nepišel z práce. Jak se vše odehrálo, zjistil až později z vyprávění příbuzných. Jeho matka se tak z ekla rodičovské odpovědnosti a své dítě nadobro opustila. Jiří tak v raném období svého života

vyrstal v nestabilním prostředí, což mělo vliv na jeho citový rozvoj. Nikdy se mu totiž nedostávalo mateřské lásky, něžnosti. V důsledku toho má možná sám problém s vyjadřováním těchto pocitů, a v případě nedorozumění v partnerském soužití silně prožívá strach z ublížení a opuštění.

Jediná Lucie zažila klidný průběh rozvodu a klidné porozvodové období. Žádné negativní emoce si nepamatuje. Jednak to může být tím, že byla malá a mohla nějak věci zapomenout, jednak tím, že rodiče se snažili jí a její sestru řešit svých problémů ušetřit, nebyla svdkem žádných hádek. Lucie si uvědomuje, že pro její matku musela být zpráva o odchodu manželů šokem a že s velkou pravděpodobností byla nešťastná. Nepamatuje si ale, že by matka své emoce prezentovala před nimi, neviděla ji plakat, nebo dlat scény. To na Lucii mělo určitě pozitivní vliv, protože to s matkou nemusela prožívat, a nezažívala tak pocity neklidu nebo obav. Žádné pomluvy ze strany matky na otcovu adresu se zde také nekonaly.

Naproti tomu další dva respondenti uvedli, že rozvod jejich rodičů neprobíhal zrovna v klidu. Erik si pamatuje hádky, boučání dveří, rozbíjení věcí, Radka rodiče se prali o každý kus nábytku. Ale přestože Erik hádky svých rodičů slyšel, nezúčastnil se žádného řešení manželské krize, rodiče ho do řešení nezatahovali, vlastně si ho nevěřili. Radka a vlastně i Helena naproti tomu nejen, že hádky rodičů slyšely, ale musely je spolu s rodiči dokonce i řešit. Radka pak byla přímo ve středu rodičovských strategií, pomluv, provokací, výhrůšek. Otec nepokynul mluvil o matce, matka zase pomlouvala otce. Byly z toho spolu se sestrou velmi zmatené a rozpolcené. Na jednu stranu je to tak nutilo přemýšlet, zda jsou pomluvy opodstatněné a na druhou byly zklamané, že jeden ke druhému se takto chovají. Někdy i s matkou řešila, co bude dál. Nutno dodat, že otec se k nim jako kdětem choval naprosto nevhodně. Prosil je, aby přemluvili matku, fládonil, Radce denně volal. Když tento způsob nezabral, přehlé na provokace, když jí například vyfukoval kouř z cigarety do obličeje, přestože věděla, jak to nemá ráda. To si myslím, že je naprosto nepřijatelné chování. Je pochopitelné, že otec se chtěl k matce vrátit, ale nelze k tomu vyvíjet důtky, a to i přesto, že jsou již dospělí. Ani pro děti není jednoduché se s touto situací srovnat.

Helena uvedla, že ona i její sourozenci byli také hádkám přítomni. Ona ale přítomná, na rozdíl od sourozenců, chtěla být, a to ze strachu o matku. Mezi jejími rodiči bylo násilí, které ona i sourozenci patrně nesli. Z toho pramenil strach před zraněním, bezmocnost, neschopnost spád situace ovlivnit, snaha bránit slabšího z partnera, tudíž matku. Úzkost, pláče, nejistota co bude dál. Nejednou musela u nich doma zasahovat policie. Tato manželská

konstelace je pro vývoj dětí zcela nevhodná. Helena, stejně jako Radka několikrát s matkou řešila rodinnou situaci a plánovala, co bude dál. Dokonce matce i několikrát radila, aby podala žádost o rozvod. Tyto situace také zmínuji v mé teoretické části. Děti, které takto s rodiči vymýšlejí řešení manželské situace, jsou často ochuzováni o své vlastní dětství.

Naproti tomu Erik ani neměl ani se dozvědět, proč se jeho rodiče tak často hádají. Byl mimo všechny hádky, a co víc, rodiče se o něho přes řešení svých problémů moc nestarali. Neměl mu kdo vysvětlit kolní úroveň a když chodil často ven, nebo u něho začalo zákoláctví, rodiče o tom neměli ani potuchy. Vypadá to ale, že se ze zátku snafil učit a být doma i přes nehezkou atmosféru, chodil na fotbal. Později rezignoval, utíkal ven, na špatné známky si zvykl, stal se z něj rušitel vyučování, šikanoval spolužáky. Chvilku bydlel s otcem, ale nevycházel s jeho novou rodinou, tak se odstěhoval. Bohužel, jakmile se dostal z dosahu rodičů úplně, vydal se špatným směrem. Nepracoval, měl finanční nouzi. Do jeho života vstoupily drogy, kriminální činnost a nakonec skončil sešesti lety odnětí svobody.

Naproti tomu Jiří také vyrůstal sám, ani jeden z rodičů se mu nemohl vnovat, matka protožle odešla, otec protožle tře pracoval, bratr měl jiné zájmy. Navíc si musel sám i nakupovat a vařit. Ten ale svůj život nasměřoval jiným směrem. Studoval a zároveň si přivydělával na brigádách, učil se cizí jazyk, aby později mohl vycestovat. Nyní je z něj úspěšný podnikatel.

Na to, co pohláděch je jasné vidět, že i přesto, že si Lucie, Radka, Jiří i Erik prošli rozvodem svých rodičů, na každého to mělo jiné dopady.

V teoretické části své práce uvádím, že takovéto děti mohou v budoucnu prožívat obavy ve vztazích, což se týká především vřnosti a pocitu bezpečí. S těmito obavami se srovnali Radka, Lucie i Jiří. Ten ufl dokonce i sám manželství a následný rozvod absolvoval. Naopak nelze s jistotou říci, že děti z rozvedených rodin dosahují nížšího vzdělání a zaměstnání. Tedy z těch mnou oslovených respondentů, jejichž rodiče se rozvedli, mají vysokoškolské vzdělání. Ovšem, Radka, Erik ani Jiří jistě neměli doma vhodné podmínky pro učení a přípravu do školy. Ale zatímco Radka s Jiřím dokončili nejen střední školu, ale následně i vysokou, Erik nedokončil ani střední odborné vzdělání. Helena, i přesto, že doma také prožívala situace plné hádek a sporů, ale bez následného rozvodu rodičů, studuje vysokou školu. Tady je nutno podotknout, že přesto, že všichni tři i měli relativně podobné podmínky, jenom tři z nich šli za dalším vzděláním, zatímco čtvrtý se spokojil se základní školou. Zde tedy hraje roli ještě něco víc, a to například osobní hodnotový řebírek, životní cíl, pílě a podobně.

Dále zmi uji, že děti z rozvedených rodin snadji inklinují k alkoholu, drogám a kriminálnímu chování. Toto je jasný Erik v případě. Lze to také vysvětlit tím, že rodiče na něho neměli čas, byli příliš zaujetí svými problémy, a následně si oba vytvořili novou rodinu. Ale jelikož Erik neměl dostatečně pevnou rodinnou vazbu, nezvládl samostatný život bez komplikací.

V textu je také zmíněno, že lidé z rozvedených rodin jsou sociálně méně probojní a mají méně sebevědomí než lidé z úplných rodin. Tento problém ale uvádí Helena, která z rozvedené rodiny nepochází.

V podstatě nikdo z těchto lidí doma nevidí, jak má vypadat fungující, láskyplný vztah, založený na důvěře a rovnosti. Toto může mít za následek neschopnost úspěchu ve vlastních budoucích vztazích. Ostatní čtyři z pětí mnou oslovených respondentů tento strach potvrzují.

Takže přesto, že vidíme, jaký může mít rozvod negativní vliv na děti, Helena stále za rozvod svých rodičů bojuje.

Rozvod tedy není jednoduché období, je plné emocí, strachu, úzkosti, velmi ovlivní budoucnost dětí, které si ho zažijí, ale samotný akt rozvodu, nemá vliv v cíli ovlivnit sto procentně. Záleží tedy i na jiných věcech, jako je emoční stabilita dítěte, jeho vlastnosti, temperament, píše, hodnoty, životní cíle a podobně.

ZÁVĚR

Zpracováním své bakalářské práce jsem se pokusila přiblížit téma rozvodu (co to rozvod je, jaké jsou jeho druhy, jeho příčiny) a další reakce na něj. Rozvod totiž velmi často doprovází negativní vlivy. Tyto vlivy se týkají všech účastníků. Já jsem se zaměřila na děti. Ty se totiž pro rozvod nerozhodují, většinou jenom přihlížejí, jak se jim mání život, je jim zacházeno tak, jak si jejich rodiče.

Ano, ne každý rozvod musí být utrpením. Někdy může být i úlevou. Ostatně to potvrzuje i respondent hovořící v mé praktické části. Já jsem se ale zejména zaměřila na ty děti a dospívající, kterým rozvod rodičů zničil jejich milované prostředí a vystavil je negativním vlivům, které se na nich touto situací podepsaly.

Cílem práce bylo shrnout, co má na děti rozvádějících se rodičů největší negativní vliv do budoucna, jak reaguje na rozvod a proč. Myslím, že cíl se mi podařilo splnit zároveň se zjištěním, že u každého dítěte jsou tyto procesy jiné. Každé dítě je originál. Přesto ale každé dítě nese dobře, když slyší a vidí, jak se jeho rodiče trápí, hádají a navzájem si ubližují. Ovlivnit to bohužel také nemohu.

K vypracování mé práce jsem využila především odbornou literaturu, zabývající se tématem rozvodů. Také mi k pochopení dalšího smýšlení posloužily publikace vývojové psychologie. Spoustu vzácných informací jsem se dozvěděla i od dobrovolníků, poskytujících mi své osobní zkušenosti v podobě vyprávění, jež obsahuje praktická část. Vyprávění byla zajímavá, a velmi individuální, proto dala spousta práce je určitým způsobem zpracovat. Prostřednictvím jejich literatury, kterou jsem musela k napsání této práce prostudovat, jsem se dozvěděla spoustu zajímavých poznatků a velmi se v této oblasti přiučila.

Prací jsem se snažila poukázat na to, že dítě rozpad rodiny opravdu prožívá spolu s rozvádějícími manželi, a dokonce mnohem více, než si mnozí uvědomují. Ne vždy rodiče myslí na dobro svých dětí, mnohdy u nich převládá zloba, smutek i pocit zklamání ze ztráty vlastního manželství, že na děti poněkud zapomenou, nebo si ani neuvědomí, jak ony trpí.

Z práce je patrné, že pro dítě je rodina nesmírně důležitá a ideální by pro něj bylo, aby se rodiče nerozváděli. To ale samozřejmě není možné. V tomto případě je na místě, aby se v době rozvodu snažili být co nejcitlivější k dětem, dbát na vhodné vysvětlení rozvodu a ovládnutí svých vlastníých emocí.

Myslím, že tato práce může posloužit jako zdroj informací pro rodiče, kteří o rozvodu
by jen přemýšlejí. Je potřeba, aby si uvědomili, jak svým rozhodnutím dítěti ovlivní život
a aby pokud možno toto vlivem předešli.

SEZNAM LITERATURY

Monografie:

Colorosová B. *Krizové situace v rodině : Jak pomoci dětem p* *ekonat smrt blízkého člověka, nemoc, rozvod a traumata adoptce.* P ed. Hana Mayerová. Praha: Ikar, 2008. ISBN 978-80-249-1027-7

Chapman, G. *Žít i období manželství.* P ed. Brahová Radka. Praha: Návrat dom u , 2007. ISBN 978-80-7255-161-3

Marhounová J. *Od osam ělosti k nové rodin ě.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988

Matoušek O. *Rodina jako instituce a vztahová sí ť.* Druhé, rozšířené a přepracované vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. ISBN 80-85850-24-9

Novák T. *Rodičovské jaro: dítě během rozvodového řízení.* Praha: Grada Publishing, 2000. ISBN 80-247-000-2-6

Paulík K. *Vývojová psychologie.* Ostrava: Ostravská univerzita v Ostrav ě, Pedagogická fakulta, 2002. ISBN 80-7042-214-9

Pöthe P. *Dítě v ohrožení. 2., rozšířené vydání.* Praha: G plus G, 1999. ISBN 80-86103-21-8

Smith H. *Dítě a rozvod.* P ed. Hana Loupová. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-906-2

Tráhelová I. *Dítě a rozvod rodičů.* Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-3181-0.

Teyber E. *Dítě a rozvod: Jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů.* P ed. Lukáš Chaloupka, Dagmar Brejlová. Praha: Návrat dom u , 2007. ISBN 978-80-7255-163-7

Vymětal J. *Úzkost a strach u dětí: Jak jim pomáhá a jak je přemýšlet*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-830-9

Kolektivní monografie:

Matějček Z., Dytrych Z. *Krizové situace v rodině ovlivněné dítětem*. Praha: Grada Publishing, 2002. ISBN 80-247-0332-7

Novák T., Průchová B. *Jak přelít rozvodové peklo*. Brno: Jota, 2004. ISBN 80-7217-294-8

Sborníky:

Schmidová, K. Rozvody, rozchody rodičů a dětí. In *Rodiče, děti a jejich problémy*. Sborník studií. Sdružení linka bezpečnosti, Praha 2011, ISBN 978-80-904920-1-1

Elektronické dokumenty:

Mezinárodní klasifikace nemocí: Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů. [online]. Geneva, World Health Organization, 2008, aktualizovaná verze k 1. 1. 2013. [cit. 2013-04-04]. Dostupné na <http://www.uzis.cz/system/files/mkn-tabelarni-cast_1-1-2013.pdf>.

Pavlát J. *Dlouhodobé následky rozvodu pro děti* [online]. Praha. Národní registr výzkumů o dětech a mládeži, 31. prosince 2011 [cit. 2013-3-25]. Dostupné na WWW: <<http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1348560228.pdf>>.

Internetové zdroje:

Česká psychologická zdravotní pojišťovna, *Dítě a rozvod* [online]. 2009 [cit. 2013-02-26]. Dostupné na WWW: <<http://www.cpzp.cz/clanek/1198-0-Dite-a-rozvod.html>>.

Wikipedie, *No ní má ráda* [online]. Stránka byla naposledy editována 13. 3. 2013 v 01:54. [cit. 2012-12-30]. Dostupné na WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/No%C4%8Dn%C3%AD_m%C5%AFra>.

řivá ková, P. *Rozvod on-line* [online]. 2011[cit. 2013-03-21]. Dostupné na WWW:
<<http://rozvodonline.webnode.cz/jak-na-rozvod-/druhy-rozvodu/>>.

SEZNAM P ÍLOH

P íloha I. Vyjád ení odborník

P íloha II. Tabulka

P íloha III. Grafy

P ÍLOHY

P íloha I. Vyjád ení odborník

Oslovila jsem pomocí e-mailu dva odborníky. Poprosila jsem je o vyjád ení se k tématu prost ednictvím osobní zku-enosti i odborné praxe. U PhDr. Vizinové m zaujalo její zam ení, konkrétn práce s krizí, traumatem, flivotním p íb hem. Do tohoto totifl spadá i rozvod. U Dr. Tmy zase jeho zam ení na d ti.

PhDr. Daniela Vizinová

Psycholočka, psychoterapeutka s mnohaletou praxí.

Zam ení: Individuální psychoterapie. Práce s krizí, traumatem, flivotním p íb hem. Podpora p i depresích, úzkostech, vztahových problémech atd. Nácvik relaxa ních technik. Otev enost tématu psychospirituální krize.

Kontakt: vizinova@psychoterapie-andel.cz

Datum a as: 13. 3. 2013, 10:02:38

Text e-mailu:

šDobrý den,

opofld n a také velmi stru n Vám odepisuji na Vá-dotaz, omlouvám se.

Pracuji s dosp lou populací a p eváfln celé roky v psychiatrickém za ízení, proto mé zku-enosti s d tmi po rozvodu nejsou velké. Kdybych cht la mluvit obecn , musela bych vyhledat literaturu, cofl jist d láte Vy. Ale má zásadní zku-enost zní, fls d tmi je pot eba mluvit a p im en v ku jim situaci vysv tlovat, zároveň deklarovat, fls rozchod rodi není jejich vinou, ani mu nemohou zabránit, a fls oba rodi e nadále mají dít rádi a budou mu rodi i, cofl se nikdy nezmní. Pro vývoj dít te je ni ívé o er ování druhého rodi e. Prosp -né naopak je, kdyfl rodi e dokáflou i nadále komunikovat spolu slu-n a vst ícn , otázky kolem dít te e-it dohromady. D leflitá je role nových partner . Dít m fls v období krize rodiny tzv. zlobit, vracet se k vývojov jífl p ekonanému chování apod., cofl je t eba brát jako pot ebu zájmu, pé e, pozornosti, jsou to projevy smutku, hn vu a strachu ze ztrát. Dle v ku dít te lze toto reflektovat, pop . citliv limitovat.

Také si myslím, že neexistuje tzv. dobrý v k d t í pro rozvod rodi . Každé období má své d razy a vývojové pot eby, kterých se krize rodiny dotkne. Líbí se mi, že se ptáte i na nenarozené dít , jist p es emo ní stav matky a p es neúpln zalofené "místo p íchodu na sv t" získává první deficity v uspokojení svých pot eb.

Myslím, že Vám asi ne íkám nic extra nového, pokud se tématem hloub ji zabýváte. Vá- studijní obor je moc hezký a m flete jednou p isp t k tomu, že se profítky d t í nebudou tolik podce ovat, že jak rodi e, tak d ti dostanou lep-í podporu zven í, aby mohli krizí projít posílení a ne doflivotn nalomení.

S pozdravem,

D. Vizinová

Old ich Tma

Psycholog s dvanáctiletou praxí ve -kolské poradn a s privátní praxí s dosp lými

Zam ení: Psychologické poradenství a diagnostika. Zam ení na d ti p ed-kolního a mlad-ího -kolního v ku.

Kontakt: sima@psychologpraha.com

Datum a as: 3. 3. 2013, 12:17:31

Text e-mailu:

šDobrý den sle no Záleská,

cením si Va-í d v ry, kterou mi poskytuje svým dotazem. Le problematika, kterou chcete popsat je v pravd na n kolik bakalá ských, ba doktorských prací a zabývají se jimi odborníci po celé své flivoty. Takže tu stru nost vám skute n poskytnu v doslovném významu toho slova - nelze totífl jinak:

Obecn lze íci dva axiomy:

1/ Každý rozvod rodi je pro dít nenormální situací, kterou vnímá negativn a se kterou se t flko vyrovnává, a ufl to dá najevo í ne. M flé jít o dlouhodobé psychické násilí, domácí fyzické násilí, vydírání, ale sta í t eba í jenom to, že rodi e se šrozumn ō domluví, že po 10 letech (nebo i d íve) manflství k sob jífl nic necítí, ale aby nebo ili rodinu, dovedou své d ti k plnoletosti a teprve pak se rozvedou. Je to hloupost, samoz ejm ō d ti velmi dob e vycítí, že doma není n co v po ádku, že táta s mámou flíjí pouze paraleln , nikoliv

manželskou láskou. A je na problém zadáno o i d t i, které na takovou v c p ijdou t eba a f i v pubert i adolescenci, mají pak problémy ve svých vztahových f iivotech a udr f ení vlastního manželství jim nez ídka d lá potí f e. P ípady související s násilím nebo alkoholem v domácnostech jist znáte, nemá smysl jejich význam zd raz ovat.

2/ Rozvod je zásah do f iivota dít te v ka f dém v ku. Tedy i v prenatalním, kdy jsou p ená-eny negativní zá f litky s rozvodem spojené p ímo na plod v mat in t le. Následky se mohou projevit u f i od asného d tství p es mlad-í -kolní v k a f i pubertu, výjime n i pozd ji. Citová deprivace spojená s velkou, a f i abnormální vazbou na matku, je nej ast j-ím projevem v mlad-ím -kolním v ku. Negativní zá f litky, zp sobené odr f ením jednoho z rodi z rodinného kruhu, je pro dít fatální bomba, neúnosné b emeno. Celý jeho f iivot je rázem naru-en, chybí jeden ze dvou základních podn t , ze kterých ka f d e dít erpá vzorce chování pro sv j dal-í dosp lý f iivot. Ka f dý z obou vzor mu f iského a f ienského principu je nezastupitelný a dít ti prost chybí. Nemusí se deprivace projevit kriminálním chováním, naopak, m f e se stát, f e vyboulí osobnost deprivovaného um leckým sm rem apod. Projd te si f iivotopisy velkých um lc ó málokterý z nich vyr stal v kompletní nebo tzv. normální rodin . Tady musím, f e l, konstatovat, a jsem jakkoliv liberální a homosexualita mi neva d í, f e adopce d tí u homogenních pár bohufel nemohou splnit normální rodi ovství v b f iném rozsahu. P írodu prost neobejdete.

Tak f e rozvod, který je dnes brán v podstat jako n co b f iného, je pro d tí tvrdá rasovina. Potkáte-li se ve v ku kolem t ícítky s va-ími spoluf íáky ze st ední nebo vysoké -koly, m flete vzít jed na to, f e polovina z nich bude rozvedena. šN jak to zrovna nevy-lo, õ eknou vám ledabyly s lehkým úsm vem. Pokud nestihli vyrobit d tí, jsou ob ími pouze oni sami, jejich citový sv t a jejich f e b í ek hodnot. S d tmi je to hor-í ó ale rodi e si to nep ípou-tí. Resp. v bec nemají ánunk o tom, co svými nezodpov dnými kroky zp sobují.õ

Příloha II. Tabulka

Vývoj sňatků a rozvodů od r. 2006 do r. 2011

Ukazatel	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Sňatky	52 860	57 157	52 457	47 862	46 746	45 137
Rozvody	31 415	31 129	31 300	29 133	30 783	28 113

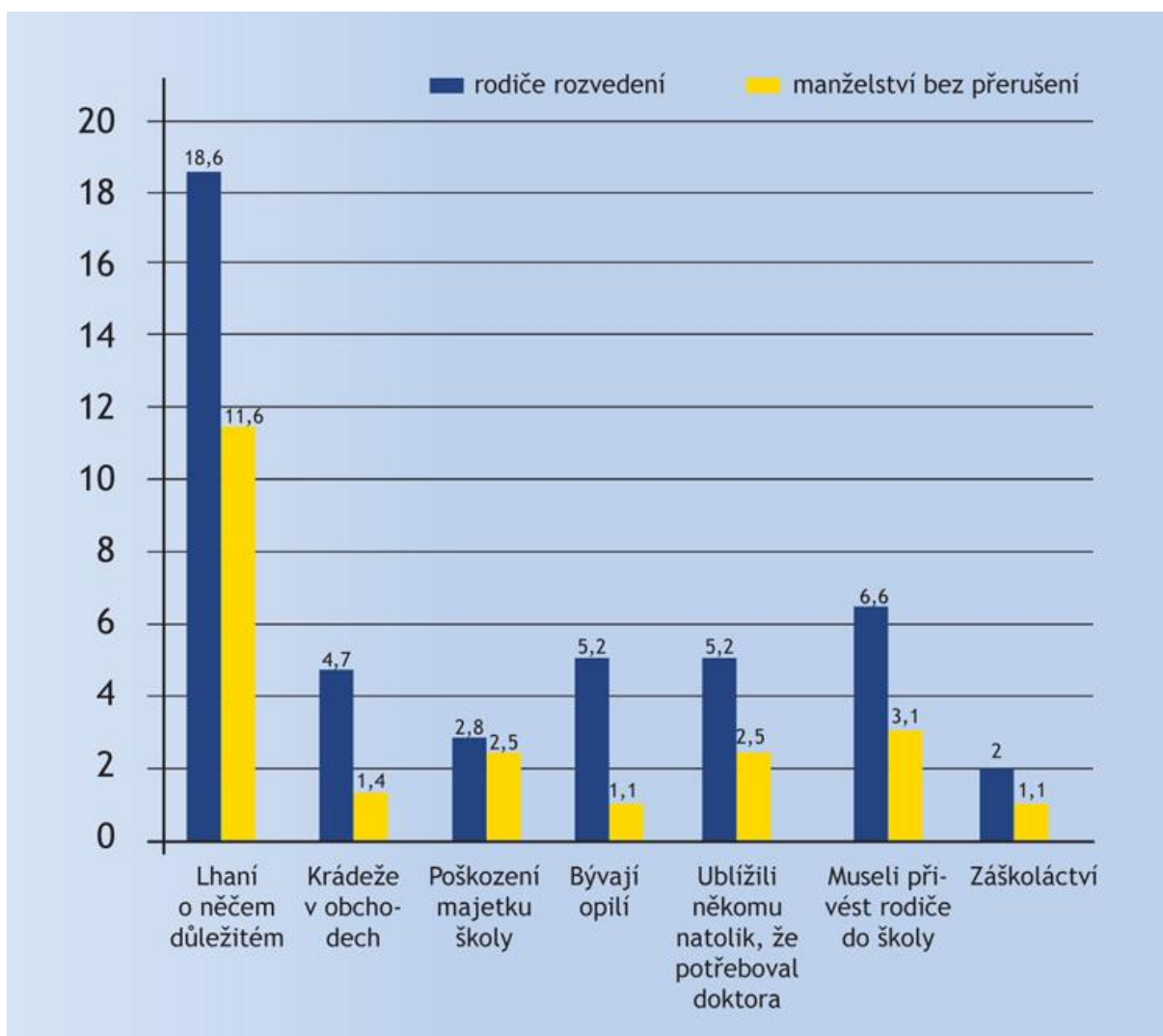
Zdroj: Demografie,

Dostupné na WWW: <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=841>

Příloha III. Grafy

Graf . 1 - Souvislost mezi problémovým chováním dítěte a rozvedem v rodině

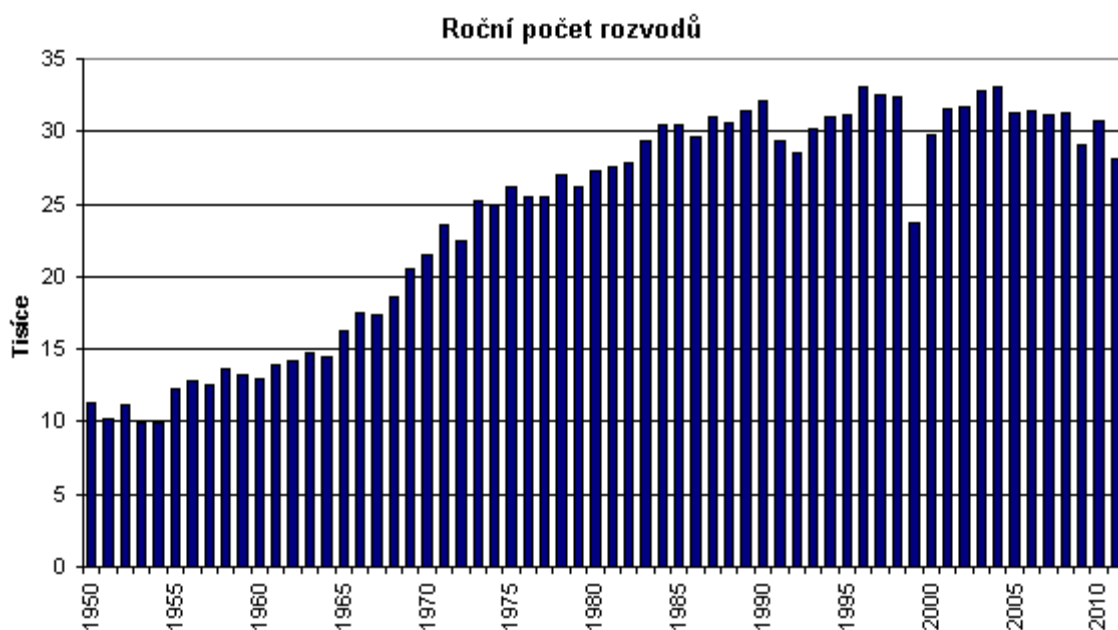
Jak vyplynulo z rozsáhlého průzkumu provedeného v USA, děti z rozvedených rodin výrazněastěji inklinují k problematickému chování než děti z rodin úplných. Děti, které zažily rozvod svých rodičů, totiž například častěji lžou, mají problémy se záškoláctvím, kradou v obchodech, podílejí se na ničení kolního majetku, opíjejí se nebo se projevují násilnický v í svému okolí.

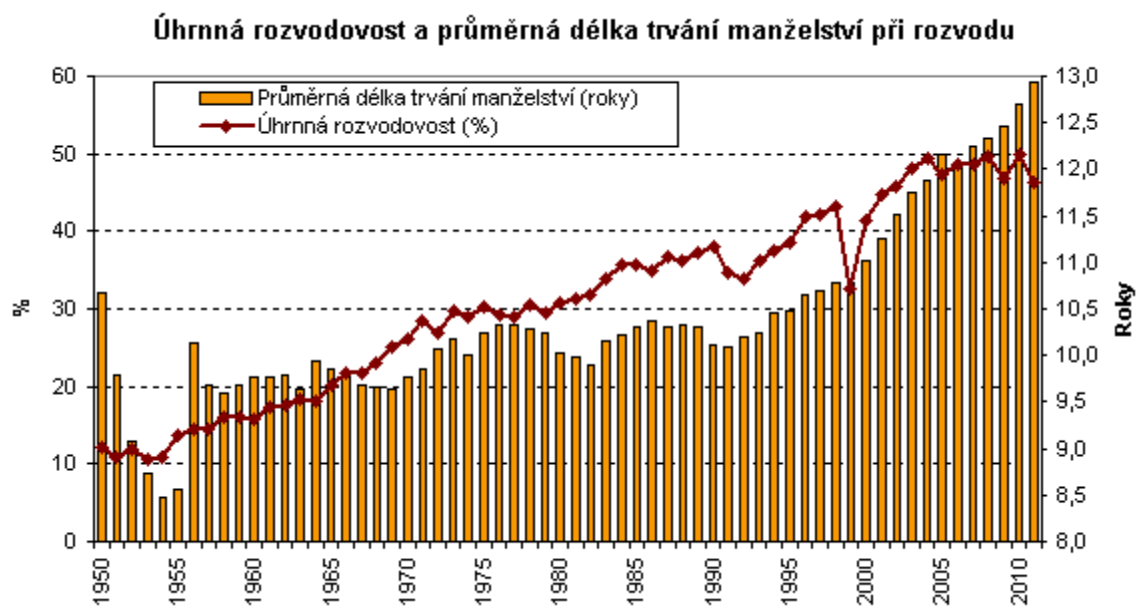
Zdroj: National Longitudinal Survey of Youth, USA. Patrick F. Fagan and Robert Rector, "The Effects of Divorce on America," Heritage Foundation Backgrounder, 2000

Dostupné na WWW: <<http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/souvislost-mezi-problemovym-chovanim-ditete-a-rozvodem-v-rodine-41.html>>

Graf . 2 ó Ro ní po et rozvod v R od r. 1950-2010 (v tis.)

Graf . 3 ó Úhrnná rozvodovost a průměrná délka trvání manželství při rozvodu v R od r. 1950-2010

*Úhrnná rozvodovost udává podíl manželství konících rozvodem (za předpokladu zachování intenzit rozvodovosti podle délky trvání manželství z daného roku po dalších zhruba třicet let).

Zdroj: český statistický úřad

Dostupné na WWW: < <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost> >

ABSTRAKT

ZÁLESKÁ, H. *Rozvod a jeho dopad na děti*. České Budějovice 2013. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra psychologie. Vedoucí práce M. Lhotová.

Klíčová slova: rozvod, rodina, druhy rozvodů, dětské reakce, chování dětí, dětské emoce, krátkodobé reakce, dlouhodobé reakce, vlivy na rozvod

Práce je zaměřena na děti, které prožívají rozvod svých rodičů a jejich reakce na tuto pro ně nepříjemnou situaci.

Teoretická část nám vysvětluje pojmy rodina, manželství, rozvod, se kterými je pracováno v celé práci. Dále jsou uvedeny nějaké rozvíjející informace k rozvodu, jako druhy rozvodů, příčiny rozvodů a jedna kapitola věnující se tomu, jak správně mluvit s dětmi o rozvodu. Těžiště je velký prostor v této části věnován dětským reakcím. Ty jsou rozděleny na ty nejdůležitější reakce, na reakce v podobě emocí a na reakce v podobě chování, dále na reakce krátkodobé a dlouhodobé, na reakce dětí podle pohlaví a podle toho zda jsou jedináci, nebo mají sourozence a také na děti vodu, pro děti takto reagují.

Část praktická obsahuje vyprávění respondentů, kteří rozvod zažili a respondentů, který rozvod nezažil. Ten je ale přesvědčen, že rozvod by byl stejně nepříznivou rodinnou situací. Na základě těchto vyprávění je pak zpracována analýza, porovnávající jednotlivé respondenty.

ABSTRACT

Divorce and its impact on children

Key words: **divorce, family, types of divorces, children's reactions, children's behavior, children's emotions, short term reactions, long term reactions, influence on the divorce**

The content of this work is focused on children who live and experience divorce of their parents and must react to this unpleasant situation.

Theoretical part explains concept of family, marriage, divorce, which are used throughout this work. In addition to that, the work will explore deeper information about divorce, types of divorces, and reason for them. One chapter is focused on how to communicate with children about divorce. Large amount of focus is given to children's reactions to divorce. Reactions are split to "most important reactions", "emotional reactions", "behavioral reactions" and further into short term and long term reactions. Further to that, reactions of children based on sex and being either an only child or growing with brothers or sisters.

Practical part of this work presents story of respondents who experienced divorce as well as one, who did not experience divorce but is convinced that divorce is the only solution to their unbearable family situation. Based on all stories, deeper analysis was developed to compare individual respondents.